

KAIS. KÖN. HOF

BIBLIOTHEK

9.738-B

ALT-

Sa. 10. H. 146.

193

9738-B.

Ö S I S É G.

G O S Z T O N Y I M I K L Ó S.

PESTEN, 1847.

TRATTNER ÉS KÁROLYI TULAJDONA,
URI UTCZA 453 SZ.

De jaj, csak így jár minden az ég alatt!

— — — — — — — —

Felforgat a nagy századok ércz keze

Mindent — — — — — — —

Berzsenyi Dániel

a Magyarokhoz.

A napi renden forgó vitatások közt, ha nem is legelső, de bizonyosan előleges az Ősiség kérdése, — és méltán. Sőt ha nem a divat zaja, de a tárgyak belső fontossága, és a teendők elmellőzhetlen kapcsolatából folyó sorozata tekintetik, mindenek előtti. Nem lehet ott hitelről nem gondolkodni, de csak álmódózni sem, hol a hitel végső sarkalata: a birtok, kimeríthetlen perek tárgya. Szinte merő ábrándozás ott kivételetlen köz-teherviselés, hol a terhelenődő, eddig adómentes birtokoson rémvázkép nehezül birtoka ingadozása, s hol, hogy az új terhet jobban győzze, feszített figyelemmel és szorgalommal szaporítandó iparműködése gyümölcseit, többnyire a legszorultabb körülmények közt, az igénylők követeléseit, és az ólomlábon igen is fontolva haladó, úgy nevezett igazság kiszolgáltatásának látható és láthatlan költségei nyelik el, és a további ipar kifejtésétől elvonják. Ha tehát hitelt, köz-teherviselést, ipart akarunk, szóval, ha a közép századok serdülő fakadozásait a tizenkilenczedik század gyümölcseivel, nem szép hangulátu, csak a balga felhevültekre, hanem gyakorlati valódi sükert ohajtó gondolkozókra

ható, hiú eszme kicsapongásokkal, ohajtjuk felváltani, mindenek előtt az ösiség bilincseitől kell szabadulni; de úgy ám, hogy a köz állomány, a tulajdon, sőt a magán élet is, a sarkalatos átalakulás súlyát ne érezze, az alatt meg ne rázkódtassék, vagy épen össze ne rogyjon. Nem új polgári társaság alkotásáról, hanem arról van szó, hogyan lehet a kilencz századokon által, minden idő zivatarjai ellen eddig megóvott egészet, új kilencz századok viharjai ellen biztosítani; mi bizonyosan tűzvészromon, és a nemzet színének sírjain nem eszközölhető!

Midőn az ösiség értekezés tárgyaúl tűzetik ki, minden szakértő előtt tudva van, hogy az Magyarhonban kétféle. Az elsőbb érdekli a földbirtokokat, vagyis határozottabban a nemesi fekvő javakat; a másika szól minden egyéb, szinte határozottabban szólva, ingó vagyonról, mi nem szerzemény. Az utóbbi ide nem tartozik. Ez igenis közönyös, és tulajdonságos rendszerünkkel semmi kapcsolatban nem áll. Mind nálunk, mind mindenütt a széles világon, a magán polgári törvény határozhat a felett, vajjon az öröklött ingó essék-e korlátlan szabad rendelkezés alá vagy sem? a nélkül hogy az az egésznek rendszerébe bevágna. Itt tehát csak a nemesi birtok ösiségéről, vagyis a nemesi birtok rendszeréről lehet szó.

Eldődeink Asiából kiköltözve, mostani földünkre magokkal hozták a tatár törzsököknél, sőt majd minden vándorló, a polgári társaság első fokán fejlődő népeknél divatozó családi és birtoki rendszert. Tudniillik a magát bármi módon függetlenné tett Személy megszállott bizonyos földet. Azon, részint házasság, részint felszabadított szolgák által, háznépe szaporodván,

fiúk, vők, unokák és szabadítottak által kifejlődött a Nemzettség, és mindnyájan, egyre munkálva, a közösnek gyümölcseiből éltek, gyarapodtak. Ez vala forrása és kifejlődése azon 108 magyar nemzettségeknek is, melyeket Thuróczy említ, melyek nyomait Szent István törvénye érinti, régibb okleveleink pedig azokat minden kétségen túl emelik, és melyek közül Horvát István majd nyolczvanat oklevelileg napfényre derített. Meglevén az Ország, mostani helyén, alapítva, az ekép egy részben a foglalók közt felosztott földhöz járultak, a koronának fentartott részből osztott adományai az Árpád véreből származó királyoknak. A nemzettségek elkülönözve állottak. De nem sokára beszivárgottak az akkori egész ismeretes, egymással érintkező világon terjedő római törvénynek elvei, melyek a korlátlan tulajdon eszméjén alapíták a magán polgári törvény rendszerét. Később, főleg Anjoui Károly alatt kezdetett behozatni a Hübéri birtokrendszer. Végre mind e három eszme összekeveredvén, származott, és Zsigmond, tökéletesen pedig Holló Mátyás idejeig kizárólag az egész országban elterjesztetett a magyar adományi rendszer. Minek fő eszméi:

1) hogy minden magán nemesbirtok királyi vagy nádori adományból ered;

2) kivéve vagy magszakadásból vagy bünből eredő visszaesést a koronára, tökéletes tulajdont ad, és mással nem terheltethetik, mint a haza védelme kötelességével;

3) a birtok a nemzettségtől elidegeníthetlen; de minthogy már akkor is átlátták, hogy a nemzettség eszméjének a fenálló nemzedéket egészen feláldozni nem lehet;

4) megengedetett a valódi okon alapuló elidegenítés és elzálogosítás.

Világos ezekből, hogy az Ország fentartásán kívül, fő cél az vala, hogy a családok fenmaradjanak. Az egyesek, és így a személyek csak alá rendelt czélul tűzettek ki. És ez most is a nemesi birtok rendszerének, vagy mi mindegy, az ösiségnek vezér fonala. De épen ez az, mi ellen a kor szelleme küzd; mit Angol-, Francia-, Némethonban nagyobbára kiforgatott, és egész valóságában tisztára hozni ellenállhatlanul törekszik. A kifejlődött tizenkilencedik század már nyiltan kiáltja: a személy nem a földért, de a föld van a személyért, és az embernek nem az a rendeltetése, hogy a földhöz ragadjon, de a birtokot mint mindent, miről rendelkezhetik, határnélküli kifejlődésére eszközül használja.

Ezen általános korirány ellenébe tehát az a kérdés:

I.) Megállhat-e tovább is Magyarhonban az Ösiség, vagy sem?

II.) Ha fentartatnék is nagy ügygyel bajjal, megfelelhet-e még alkotása céljának? — ha nem,

III.) Miként lehet azt, az egész és a magánosok háborítása nélkül, de egyszersmind az ohajtott czélt mentül hamarébb közelítő módon, a kor kívánataihoz idomítani?

Valóban nagy, fontos kérdések, nagyobbak, érdekesebbek, életbevágóbbak majd mind azoknál, melyekről Magyarhonban, az 1827-diki országos küldöttségektől kezdve, tanácskoztak; mert csak pár év előtt is hasonlók a 'ne nyulj hozzám' minden éltető

napsugárt féltékenyen felfogó, és át-nem eresztő paizsának árnyéka megé vonultak. De vajmi sok történt három év óta is, és mit fog szülni a jövő három esztendő? Azért is csak bátran neki, és ne csak mindig a köz állományi jogok körül, de tekintsünk be magán polgári törvényink viszonyaiba is mélyebben. Polgári társaságokba sereglettünk, hogy nyugottabban, boldogabban élhessünk; a cél tehát a boldog élet, és épen erre hat közvetlen a magán polgári jog. A köz jog csak eszköz a célra, és legfőlebb azt dönti el, ki és mi modorban boldogítson. Mindig tehát csak ezzel foglalkozni, amazt pedig egészen háttérbe szorítani, mi egyéb, mint „propter vitam vivendi perdere causas“?

Már most részletesen —

Az I-ső kérdést illetőleg: bátran minden habozás nélkül ki lehet mondani: az Ősiség, — a magyar nemesi birtoklati rendszer magát túlélte, az többé nem állhat, annak meg kell szüntettetnie! Ugyanis

a) Maga az 1836. törvényileg behozott birtoktagosítás, a régi birtok helyzetét annyira megzavarta, hogy hol nem egész birtoklati testezetekről, de részletekről van szó, majd minden visszaszerző pert, a helyzeti és mennyiségi kérdésben annyira meg lehet akasztani, hogy abból kibonyolodni majd nem lehetetlen. Sőt ha a mennyiség ki is deríthető, a valóságos kihasítás elháríthatlan akadályokba ütközik. A tény már úgy áll, hogy mivel a tagosítást eszközlő birtokos már előrelátólag zavarni törekszik, és a törvény

ez ellen semmi ki nem kerülhető korlátot nem tévén, szabadon törekedhetik is: a visszaszerző perben, vagy a tagosítást, a törvény eszméje és célja ellenére kell megghiúsítani, vagy pedig a nyerő fél igazait csorbítani. Azonban, akár egyik, akár másik történik, mind a kettő oly dolog, minek történnie nem szabad; mert az egyik semmivé tenné minden újabbi törvényünk legjobbját, a másika pedig nem egyéb, mint törvényszerűleg szentesített igazság kiszolgáltatásának kijátszása. A tagosítási törvény megvan, és pedig áll a korszellem parancsolta általános köz kívánattól kierötetve, következőleg változhatlan. Ha tehát további változtatás kell, a mint-hogy elkerülhetlen is, változtatni kell az abba ütköző régi rendszeren; vagyis az ösiség már tovább fenn nem tartható. Mi tagadás benne, a birtoktagosítás az ösiség egyik fő támaszát megdöntötte. De

b) Megdöntötte még kézzel foghatóbban, az urbéri törvény engedte örökváltság. Mi sikere, az ösiség rendszerére tekintve, ott a visszaszerzési pernek, hol a birtokos, a peres birtok urhéri részét, a követelő hire s tudta nélkül, örökösen és törvényesen megválthatja, pénzre fordíthatja? és ha még inkább bonyolítani, és a peres tárgyat tökéletesen megsemmisíteni törekszik (mi, ha a szemek gyakorlati tapintattal jobban felnyílnak, sok, ha tíz eset közt, egyszer elmaradand), a birtok úgy nevezett majorsági részét is urbériekkel megszállítván, ezen is hasonló törvény engedte módon túladhat. Méltó és mindenek előtti tehát azon kérdés: mi azon rendszer, mely egy részről az elidegenített ősi birtok visszaszerzését nem annyira megengedi, mint inkább kiegészítő részének állítja, más részről pedig a kijátszásnak törvényesen tárt

kaput nyit? Bizonyosan nem egyéb, a legszembetűnőbb következetlenségnél, ha nem gunynál! és állhat-e ez csak egy perczig is a nélkül, hogy a nemzet kitűnőbb felekezetét végképen el ne erköcstelenítse! Hová lesz a törvény szentsége, az igazság kiszolgáltatása nimbusza, hol ez létezhetik? és pedig törvényszerűleg létezhetik? mi lehet ott maradandó? vagy talán a régi urbéri kapcsolatra lehet-e visszalépni? Továbbá

c) Halálos, orvosolhatlan sebet ejtett az ösiségen a kisajátításnak törvénybe iktatott eszméje, és pedig egyetemben az urbéri örökváltsággal (mi minden törvényes rendszerben fő tekintet), elvileg: miszerint a magyar birtokrendszer azon vezér eszméje ellenére, hogy a birtok a nemzedéknél maradjon, vagy ha ok nélkül elidegenítetett, ismét természetében visszaszáljon — már vannak törvényszabta felállított esetek, melyekben a' nemzedéknek kárpótlással, pénzzel kell megelégednie. Nem áll tehát többé a rendszernek fő elve, hogy a nemes birtok, az ingó irányában minden becsen felüli. És valóban, ha lehet urbéri állományt törvényszerűleg örökre pénzért felváltani, közhasznú intézetre egy részét az ősi birtoknak ismét pénzért elvenni: minő következetlenség a czélszerűen, és a' birtokost boldogítólag megfizetett eladás megerősítését megengedni. A tizenkilenczedik századnak már nemcsak az író szekrények körül forgó, de valóságos közéletbe keresztültört kívánatai a közép kor egyoldalú szüleményeit nem tűrik többé, és még kevésbé szenvedik a következetlenséget, főleg a magánjogban, hol az egyesek soha meg nem szűnő érdekeinek összeütközései felett, csak a' legszigorúbb, legigazsá-

gosabb, legméltányosabb következetesség uralkodik állandóan. Ezen felül

d) A kor jelszava: okos, czélszerű földművelés, ipar, kereskedelem, szorgalom, hitel! Az ösiseség tespedő, kérlelhetlen szabálya pedig: hogy az egykor szerzett érdem gyümölcse, és a szerző vas akarata sértetlenül szálljon firól fira, ivadékról ivadékra, tizedről tizedre, századról századra. E kettő oly kevésbé fér össze, mint az élet folytonos működése a tespedéssel és mindennapisággal, és mint a szellemi szabad mozgás a kimért gépezetmozgás egyformaságával. Fenállhatott ez utóbbi addig ingadozás nélkül, míg egy részről hazánknek elavult védelem-rendszere a birtokos vállaira nehéz köteleességeket tevén, a tömeg száját befogta, más részről pedig az idő egyszerűsége a mindennapi, olykor olykor vendégszeretet, sőt olcsó dorbézolás időszerű örömeivel kielégítőleg fűszerezett szükség takarékos fedezéseivel megelégedett. De nem állhat fenn, miután az egésznek fentartása az állandó katonaság behozatalával a tömeg vérére szorult, és a kiváltságosok is meggyőződtek, hogy a „more patrio“ gazdálkodásnál, az önjog fürkészésinél, származási táblák kibonyolításánál és prókátorságnál is van még más nagyobb boldogság. Már most nemcsak a született katonát, megyei tisztviselőt, kortesvezért és jogászt, de azt is, ki vérét hazáért, nem elvileg, de valóságosan ontja, erre pénzt, pedig sok pénzt ad, a' föld gyümölcseit kényelmesebb, czélszerűbb életre készíti, azokat forgalom által kamatoztatja, okvetetlen számba kell venni. Ha pedig úgy: akkor elégtelen maga a föld, de szükség van pénzre, hitelre, forgalomra. Szóval a' föld egy vonalba szórul az ingóval. Azt tehát

valami kizárólagos rendszerbe szorítani, ilyenre közállomány fő falát, mi mindent árnyékba tegyen, építeni nem lehet. A gyakorlati életből nő, életbe vágó erősebb az elfogult elme szülte szabályoknál. Jelenleg nemcsak a köz állományi nemzeti gazdaságról elmélkedő tudósnak, de mindenkinek meggyőződése, hogy elrendezett, a lehető legnagyobb hasznot hajtó földmivelés elkerülhetetlenül föltételezi a bőkezű beruházást, beruházás pénzt, ez pedig alapos hitelt; és hogy még ez mind elégtelen, hacsak az ipar és forgalom minden lehető alakjában ki nem fejlődik. De az is napfényre derített tény, hogy mind ez elérhetlen ohajtás ott, hol a föld örökös per tárgya, hol egy birtokos sem tudja, ki által, és mely órában vonatik bíró eleibe, a legzavarosabb perpatvar örvényébe; mert ki hitelezhet olly birtokosnak, ki maga sem tudja, de nem is tudhatja, tulajdonával hanyadán áll. Hasonló állapotban lehetlen a földkönyv; pusztá árnyék a betáblázás; és a pusztá hangnál is gyöngébb az adott szó. És mind ennek kiszáráthatlan forrása az ösiség, melly, mintegy maga körül sorvasztó mirigy, a legjobb szándékot, és az újabbi korhoz simuló törvény hatását megghiúsítja! Azonban, ha a történtek nem történtek volna is, mégis

e) Az ösiség, mint minden végtére az ég alatt, idejét lejártá, sőt a kijávitandó magyar ösi épületben majdnem egyedüli fő fal, mellyen támaszszal vagy aláépítéssel segíteni teljességgel nem lehetvén, egészen le kell rontatnia.

Csak az, ki nyílt szemekkel, fényes nappal vakoskodni, és a kézzel fogható tényeket nem látni akarván, tagadhatja, hogy azon köz érdek, melly a mult

századon keresztül, a legjelesebb lelki erőket a törvénykezési pályára vezérlette, de még 1825. előtt is a fontosabb nemesi birtokot tárgyzó pereket, feszített figyelemmel kísérte, napról napra annyira lankad, hogy ma már a táblai és egyéb e rovatba eső perek, a legérdektelenebb tárgyak közé számítatnak. Minél fogva a hajdan, mind vagyon szerzésre, mind előmenetelre oly fontos ügyvédségre hajlamból készülők száma mindinkább gyérül; igen bölcsen és gyakorlati tapintattal belátván a nemzedék, hogy a Hármaskönyvnél, adományi rendszer elvei bonczolásánál, régi nemzetiségek származása kivilágosításánál, szóval — avas hájjal föl kent, görbe fésűvel ékesített, színevesztett, hajdan fekete pántlikába szorított czoflis, száraz eszmék összezavarásával kiaszott koponyájú, moly ette menyét prémű, kopott veres színre forduló kordovány sarujú, „*quaeso demississime, habeo casum speciosum, inauditum, adhuc indecisum*” — prókátorságnál, csakugyan lehet okosabbal, mind a köz-, mind a magán jóra hasznosabbal foglalkozni. Hol állana szegény magyar hazánk, ha a Feketék, Sveticsek, Jeszenákok, Szláviak, Adonyiak, Beniczkiek és számtalan mások, egyébre feszítették volna nagy elméjüket, mint arra, hogy emez vagy amaz birtokot miképen lehet annak török foglalás előtti nemzettség maradékai kezébe visszahozni? De, engedelemmel legyen mondva, mi valódi hasznót hajtottak ezek az egyeseknek is általában véve? Nem több köszönetére számolhat-e az utókornak, mint e jeles férfiak, csak az is, ki az országbeliekkel a burgonyát, a lóheret megismertette?!

A magyar magánjogtudomány igen nehéz dolog. Ki abban csak használható gyakorlati készséget szán-

dékozik szerezni, el nem kerülheti, hogy életének öt vagy hat esztendejét e száraz, unalmas, a magyar határon túl semminél is kevesebbet érő tárgyra kirekesztőleg ne fordítsa. A mostani nemzedék pedig sokkal felvilágosodottabb, hogy sem ezt tegye. Azonban ha nem készülnek tökéletes ügyvédek, és bírák, ezzel pedig a perek elkészítése, és elintézése oly férfiak kezeibe kerülend, kik a homályos, alkalmom szülte törvények ösvényén gyakorlatilag egyes esetek alkalmából felállított, és — legyen a múlt század férfiai méltó tiszteletére mondva — türhető következetességgel tisztára hozott elveket, tökéletesen magokévé nem tették, mi lesz a köz állomány alapját képező birtokrendszerből? ki fogja azt fenntarthatni? Bizonyára, gyakorlatban ingadozó elvekkel kormányozott magyar magán jog minden roszak legrosszabbika! És méltán nyomul elő ama kérdés: lehet-e oly bizonytalanság által lesujtott, legnevezetesebb, legelőbbkelő felekezetét a nemzetnek, a birtokrendszer határain túl eső, sőt azzal egyenes ellentétben álló, köz teherviseléssel terhelni; és a kiváltságos osztályból kétszeresen sujtott legtürhetlenebb osztályba szorítani, mi előtt a fő bajon segítve nincs! El tehát, és pedig mindennek előtt az ösiséggel; de el azért is, mert

f) Az igazság kinyomozására, ha már annak csakugyan igazságnak kell lenni, hogy a birtok mindig a törzsökös első birtokosra visszaszálljon, szükséges, megkivántató hitelességgel bíró, hézagtalan eszközök, nálunk hibáznak. Az ugy nevezett Királykönyvek, mellyekben az adományoknak beíratniok kellene, épen a legrégebb kérdés alá eső

időkben, hézagokkal telvék. A hiteles helyek hatásköre eredeti rendeltetésök ellenére, nem bizonyos tájra, de az egész országra terjed, úgy, hogy ha valaki bármely birtok viszonyaiba tisztán akar látni, kénytelen az egész országot beutazni, és bár még akkor is célra jutna; de alig ha, mert mely hiteles hely van tökéletes rendben, mellynek vannak meg okiratai, jegyzőkönyvei szakadatlan sorban? nemcsak az Ország első idejére visszamenve, de csak az utóbbi korra nézve is. Így állanak a törvényhatóságok levéltárai is, így a magán nemzetiségeké is, mellyek szinte sok, másutt fel nem található igen lényeges adatokat foglalnak magokban. Hol vannak a keresztelési- és halotti egyházi anyakönyvek? mellyek csak az utóbbi időkben kezdődtek némiképen rendbeszedetni. Hát létezik-e oklevelileg időszaktól időszakig földerített részletes történetírás, melly előnkbe tárná az egyes nemzetiségek eredetét, összeköttetéseit, nyert királyi adományok alkalmát, az idő és dolgok viszontagságait, és mellynek fonalán az egyes esetekben a kitudandók kitudására biztosan elindulhatnánk? Ellenmondhatlan ezekből, hogy a jogok kiderítése merő történetességen épül.

Hány birtok íteltetett el, mellynek törvényszerűleg elíteltetnie nem lehetett volna, azért, mert az időközbeni örökfelvallás vagy megerősítés, melly egy ütéssel a törzsökös jogi, megerőtlenítési, vagy zálogos keresetet megdőntötte volna, az ország akkori zivataraiiban elveszett. Hány, régen bíróiképen elintézt tárgy íteltetett el különbözőleg másodszor, és pedig, mivel a tény korától tovább esének, igazságtalanul, azért, mert a régi pernek még nyoma is el-

enyészett, vagy nem található, minekutána eldödeinknek, a királyi Főtörvényszékek rendbeszedése előtt, az a dicséretes szokásuk volt, hogy az eredeti perek a nyerő félnek visszaadattak. Tessék valakinek, ha bírja, azon octavás pereket előteremteni, mellyek eseteire Kitionich százanként példaképen hivatkozik. Már pedig ha ösiségi rendszernek kell létezni, ezeknek mind tisztában kellene állaniok.

Ezen felül tisztán kellene behathatni régi törvényeink valódi értelmébe, tudni, és pedig a legnagyobb bizonyossággal, részletességgel az 1723. előtti törvénykezési rendszert, minden jó és rossz kinövéseivel; ismerni annak minden árnyékait, czélzatait. Azonban az alkalomszülte törvények élő tanúi, azokat elöidézö körülmények az idő örvényébe merülve, minden nyom nélkül elenyésztek, egyebet magok után nem hagyván, nélkülök érthetlen, még a mellett rossz tudott, még rosszabbul irt, idegen nyelven szerkezett holt szavaknál. Az pedig, ki 1723-at megelőző perlekedési eljárás mintáját, Verböczy e tárgyra vonatkozó czimeit, Kitionich értekezéseit, az octavás perek jellemző négy szakaszai mibenvoltát, de úgy ám, hogy tökéletesen, jogbölcsességileg haszonvehetően megértsük, kifejtendi, magnus mihi erit Apollo. Ha pedig így állanak a dolgok, mi egyéb magán polgári jogunk rendszere a legnagyobb zavarnál, önkénynél, bizonytalanságnál? Mi egyéb a gyakorlatban kifejlő, ingatlan vagyontulajdont igazgató törvénykezési eljárás, mint örökös setéségben vakoskodás, miben néha néha fellobbanó rakéták gyanánt, feltűnnek ugyan az ugynevezett híres juris kérdések, de csak az érdektelen nézőt, ha még izlése jobbra nem fordult, mu-

latják, csak a rakétásnak hajtának valami, itt is bizony csekély hasznót, ellenben igenis érzékenyen pörkölik a találtak bőrét.

Ki látta a tizenkilenczedik századnak közepette, a polgári magán boldogság vezér fonalaul azt tűzni ki, vagy ha az előkor nyakunkra varta, a már egészen más boldogság után sovárgó jelenkorra azon irányt továbbá is felerőtetni: hogy a magán birtoki viszonyokban, mindig minden a régibe visszarántassék! A mult a történetírás, a jelen az élvezet, és a jövő az előrelátó és működő lélek tulajdona. Ezen három különböző pontjait az emberi létnek, az igazság kiszolgáltatása sem zavarhatja össze. Annak is csak az lehet tiszte, hogy a rég letűnttet hagyja magában nyugodni; a jelenben védje a polgárt, hogy a mult gyümölcseit élvezze jogszerűleg; a jövőt pedig bizza a törvényhozóra, annak a nemzet életéből merített tapasztalásaival, oktatva hóna alá nyulván. Mert ha a történetírás időfedte mezejére visszatörekszik, nemcsak elveszti szeme elől fő tiszte fonalát, mi abban áll, hogy kinek kinek, a mennyire lehet, nyomban, a valódi és nem képzelt sérelem előálltával, nem pedig számtalan lefolyt évek sora után, mikor a beforrt seb feltörése még érzékenyebb sebet gerjeszt, adjon igazságot, de a polgári boldogság eszközlésére eszközül rendelt szerepét feledve, célul tolja fel magát az egész és minden egyes megzavarásával. Hogy pedig ezek, és hasonlók nem meddő elmélkedések, de tagadhatlan eredményei az elavult szabályoknak mutatja

g) A gyakorlatilag kifejtett valódi állása a mai magán jogi viszonyoknak. Midőn egy részről, az

igazság eszméje, mérő rendszer miatt annyira felcsigáztatik, hogy mintegy szentségtörőre néz a rendszer embere, mind arra, ki más ősi jogát megszerzte, bár azt sok évek előtt igen is jó drága pénzben fizette: akkor más részről, az semmiben sem vétetik, hogy legnagyobb méltatlanság, jó hiszemű, hosszú idő által szentesített tulajdont, nemcsak tökéletes kárpótlás nélkül, de a legnagyobb károsítással elvenni. Nem új, de mindennapi tapasztalása mindenkinek, ki csak felületesen is az idők viszonyai kifejlésébe beletekintett, hogy szaporodván úgy a nép, mint a pénz, és a forgalom eszközei, a pénz belső becse évről évre és pedig tetemesül mindinkább alászáll. Hiába, nem tehetünk róla, ma már mindenki számít, átlátván, hogy széles e nagy világon, sőt bujdosó csillagunk hantjain túl is, mindenütt szám és arány az alap. Azon falu vagy pusztá, mely száz esztendő előtt 10,000 forinttal (pedig vajmi kevés volt mellyért ennyit adtak volna) igen is tulságosan fizettetett meg, ma száz ezer forintnál is többet ér, ha csak mérő természeti alakjában, minden javításokat mellőzve vétetnék is. Igazság-e tehát, ha olly tizezer forint, melly akkoriban mostani százezer forintot isten ember előtt, valóságosan ért, mostani tizezerrel, vagy is akkori ezer forinttal térítetik meg? És a vándorló botra kárhoztatott szorgalmatos jóhiszemű birtokos, a két kort összehasonlítva kilenczvenezer forintnyi értékkel lakol azért, mivel hajdan pénze levén merészlett hazájának földbirtokára vágyni! Szegény! ha akkori tizezer forintját mindig időszerűleg forgatta volna, bőven meg lenne ma is százezer forintja; most azonban, mert ösiségi rendszer a magyar bálványa, rendelte-

tése ezéjja, meg kell elégednie azzal, hogy egy századon keresztül élt, és a magáénak vélt földet másnak javította egész vagyona feláldozásával; — ezzel mehet tovább, és gondoskodhatik, ha ismét pénzre szert teszen, hogyan kezdhesse régi vesztett nótáját újra. Jók a hasonlók tréfára, ha nevetni lehetne rajtok, de lesujtók és könyhullatásig rázkódtatók, ha egy egész Ország rendszere illy következeket nemzőkön áll. Mai világban mindenki, és annál inkább az, ki eddig minden volt, a közállománytól méltán követeli, hogy eszének, szorgalmának, munkájának gyümölcseit teljes mértékben arathassa, és fáradsága jutalmán földet szerezhessen, és pedig annál inkább, mivel már egy honpolgár sem létezik, ki a birtoklási képességet nélkülözné. A kir. Városi birtokosszíklaerősen áll ingatlan tulajdonában. A földmivelő parasztot védi a törvény és kormányzás. Egyedül a Nemes kénytelen örökké jobbra balra kapkodni, minduntalan Pestre, Zágrábba, Kőszegre, Nagy-Szombatra, Eperjesre, Debreczenbe szaladozni, minden jórosz eszközöket felhasználni, csak hogy napról napra tarthassa magát abban, mit tulajdonának lenni gondol, de valódi tulajdonának soha sem tarthat. — Mindig készen kell állania jegyzékeivel, hogy mennyi pénz fekszik földjén; azonban ennek is mennyisége napról napra láthatlanul olvad kezei közt. Senkiben sem bízhatik, mert minden, mit kezében tart, ingadoz; senki neki nem hitelez, mert legnagyobb istápja, az „aliquando valet, aliquando non“; egyedüli enyhítése örökké izgatott állapotának az, hogy ha őt ütök, ő is sorstársát torkon ragadhatja; végső menedéke: birájának irgalma. Szegény magyar Nemes, és mégis any-

nyi gond alatt hervadó fejedre akarják a köz teher-
viselést vetni, mielőtt a mult bajából kihúznának!!

Mondják ugyan, hogy a nagy emberbarát, ko-
rában hazánkban igen félre ismert, ma pedig annyira
magasztalt Második Jósef, vagy inkább annak tiszta
lelkű magasztos törekvéseire még nem elegendően
érett 1790. segített némiképen a bajon, igazság ki-
szolgáltatásunk sorából egy évtizedet kitörölvén. Igaz,
az óta a táblai és ezt kísérő perek napról napra in-
kább lankadnak, és már nem ujság az ötven, het-
ven, sőt száz esztendő per is, és annál ritkább a
táblai végrehajtás. De méltán toroltatik az ellenvetés
vissza: hát rendszer-e az, mellynek idő szülte méltatlanságai kiegyenlítésére, magának a rendszernek
kijátszását kell eszközül használni? Nem lehet-e a
maga körül harapódzó gyógyíthatlan mirigyen más-
kép segíteni, főleg miután nemtelen is birhat ne-
mesi földet?

Állítják továbbá mások, hogy épen e zavar
tartja fenn törzsökünket, mert illy jogkavarékba,
mellyben csak mi tudunk, ha ügygyel bajjal is, úszni,
békeveredni irtózik és visszaborzad az idegen kül-
földi. Igen ám, ha a dúsgazdag idegennnek, ki olcsón
jutott más véres veritékén szerzett sok pénzhez, és
azzal nem tudja mit kezdjen, jó pénzért, és holmi
apró beneficiumocskákért magyar tanácsadói nem len-
nének, kik tudják kifürkészni, melly vételben lehet
még is türhetően bele avatkozni, és jó drága tanács-
csal mindig készek, hogy lehet az adottnál nagyobb
mennyiség beírásával némileg a bajon segíteni; sőt
fájdalom olyak is úton útfélen nem találtnának, kik

éjjel nappal mindent, még új szótárunknak leghatalmasabb 'elfogadom' szavát is aláírni készek, csak egypár forinthez juthassanak. És így a végek végén épen a magyar törzsökre szorúl mind a leggerpatvarosabb föld, a legizletesb konczot pedig elszedik az idegenek. Lehetne erről sokat mondani, sed exempla sunt odiosa! — Annyi, kedves honfitársaim mégis futtabban legyen füleitekbe súgva, csak Londonban és Párisban meg ne tudják, bizonyos termekben: ha ezentúl ismerellen dolgokról szándékoztok határozni, és készületlenül, merő lelkesedésből törvényt alkotni, inkább hallgassatok jó atyátok bölcs intéseire, mint juris universi doctorokra; mert amaz Teremtője szent színe előtt esküdt boldogságtok eszközlésére; emezek másoknak készítnek bő aratást, cum damno et praejudicio vestro, juriumque vestrorum gravibus sane et manifestis.

Azonban ismét a tárgyra.

h) Hagyján volna, ha az ösiség, egyedül csak az eddig keserűen ugyan, de ki tagadhatja, valóság-hoz híven ecsetelt következtetéseket húzná kíséretébe. Lehet kártékony törvény és elfajulhat időjárással a maga idejében jótékony életet maga körül árasztó szabály, el is maradhat bizonyos ideig a hibának kipótlása; csak a nemzet álljon teljes erélyes épségében. A mit az idő, bármi oknál fogva is, elnéz, azt emberi erény és erély könnyen helyre ütheti. De bezzeg ha az idő mérgezte szabály annyira belé harapódzott a nemzeti test belsejébe, hogy mételye nem csak a bőrt és húst emészti, de már a szív és lélek munkáló inait is érni kezdi, akkor itt a végidő, és a bajon, ha különben nem lehet, segíteni kell seb-

orvosi késsel is. És ide jutottunk, immár korunkban az ösiség eredményeivel.

Tekintsünk kissé, ha csak felületesen is, tettelesen, példával a jogviszonyokba, a mint minden gondolkodás nélkül észbe ötlük. Egy magyar birtok az első országfoglalási osztálykor jutott egy bizonyos nemzetségnek. Ettől megvette egy másik. Ez eladta egy harmadiknak, kinek magva szakadt. A korona eladományozta. Az adományos eladta. Ennek vevőjének ismét magvaszakadt. Az újonnan tetteleg birtokba lépett korona elzálogosította. Végre ettől szállott a mostani birtokosra.

Már most a jelen birtokost, kinek bőréről van szó, — feltéve, hogy az érintett birtokváltozási lépcsőkön mindenütt ösiség csúszott be, — alaposan megtámadhatja: 1) Árpád osztályosa; 2) annak vevője; 3) a korona adományosa; 4) a korona; és 5) ennek zálogosa. És ha a megtámadás alulról meggyen fölfelé, egyezhet a birtokos öttel, megfizetheti azt, mit magáénak hisz ötször. Időközben pedig mulathatja magát, számos nemzedéken keresztül, replikákkal, exceptiókkal, prohibítákkal, repulsiókkal, oppositiókkal, novumokkal, és ismét prohibítákkal, revocációkkal, „cum majori, cum minori onere“, és számtalan hasonló, az elmét, a természet nagy titkainak felföldözésére élesítő eszközökkel. Lesz tréfája elég, csak kedve tartsa, és erszénye meg ne bánja. A végek végén pedig, ha elérheti, büszkélkedve a mult-ra hátra tekintve nyugodt elmével kikiálthatja: *exegi monumentum aere perennius*; és a genuai subventorok hajdan nagy hírű, de kissé fukar ügy-

védjökkel — miképen ez, a mese szerint, midőn a gutai csárdában magát és patvaristáját, hazulról Halápról hozott hat tojással, és huszonnégy dióval (ebből is, az öreg úr étvágyát a döcögő út nevelvén, a patvaristára csak egy harmadrész juta) megvendégelte volt, kácsákkal, tyúkokkal, ludakkal, és egyéb culinárékkal a pesti szűk konyhára pro termino Martineo megrakottt zötyögős kocsijába beszálltakor mondotta — szinte mondhatja : et bene pasti sumus.

Pedig az elé sorolt jogi eset igen egyszerű. Annál sokkal zavartabb sok ezer van az életben, minőt az emberi elme, ha a körülmények elő nem teremtenék, ki sem gondolhatna; főleg ha még az is vétetik, mi bonyolódásokat szülnek a leány- és fiági viszonyok, vérségbeli elsőbbségek, végrendeletek, nemzeti egyezkedések. Mind ezt tetézi, és rá a bizonytalanság koronáját felteszi, hogy annyi zűrzavarnak majd nem egyetlen egy idő-orvoslata, az elévülés meghíúsítására nálunk elegendő bármi, az ország bármely hiteles helyébe titkon bedobott, soha sehol közhirré nem tett, senki által nem tudott, sok idő multával váratlan menykő gyanánt kitörő ellentmondás, és hogy a koronától, Isten tudja minő felcsigázott elvbeli finomságból, az elévülés jótékonyága, minden világos törvény rendelete nélkül megtagadtván, azon egész idő, míg a birtokok a korona kezében vannak, magukra a későbbben adományozottakra is, akadály nélkül a bizonytalanság szélvészre dühére bízva szemléltetnek.

Mi marad szegény, éjjel nappal üldözött birtokosnak egyéb hátra, mint szinte szünetlenül új meg új

bonyolódásokon tündönnie, a pereket húzni-vonnia, a mint lehet; jó, rossz módokkal okiratait dugdosnia, a hogy a szorgos körülállás sugallja; másét, ha módját ejtheti, kézre kerítenie; annyival inkább, mert már köz példabeszéddé vált, hogy Magyarhonban a birtok állandóságát, de azt is csak *salvo jure tertii, quarti, quinti*, és kitudja, *quoti*, négyszer kell megfizetni: 1) zálogúl; 2) örökáron; 3) megerősítve; és végre 4) perben kötött egyességgel.

Igy áll ám pedig az egész hazában minden birtok, minden birtokos, kivéve a bánóság három megyéit, hol a régi, törökfoglalás előtti jogkutatás, királyi rendelet által igen bölcsen el van tiltva. Noha már ezen megyékben is az új adományzás: idők óta előállott nemzeti viszonyok és eladások, ösiségi rendszerünk kaptafájára pereket perekre halmoznak. Ott is ma holnap, *itur ad antiquam transacto paschate sylvam!*

Ez az untalan küzdés, és vég nélküli bonyolítás, kijátszás, perhúzás, mesterkélés, utoljára keresztül hat és általmegy a többi, nem az ösiségből eredő, és a mindennapi életet illető ügyekre, bajokra is; maga után vonja, és megszoktatja a törvényszegést. Minél fogva alig rendeztetik el egy időparancsolta rövidebb eljárási mód, már mindjárt elfajúl; alig hozatik időszerinti jótekonny törvény, már minden elmék arra irányoztatnak, hogyan lehessen azt kijátszani, ha nem egyébert, szokásból is. Általmegy a rossz a vérbe, a magán életbe. A minthogy egy nem régiben elhunyt, köztiszteltben állott láng eszű, magas birói széket ült férfiú,

régen meg is mondotta: hogy több mint harmincz éves biráskodása alatt, alig látott tíz szerződés közt kettőt, hármat, melyben legalább három hazugság ne rejlett volna.

És itt a kielégítő oka, nem kell azt máshol keresni, miért váltunk vitéz katonákból, furfangos prókátorokká, prókátoros gyűlési szónokokká, és szőrszálhasogató törvényhozókká, kik mindent gáncsolnak, gyanúsítanak, senkinek, még maguknak sem hisznek, kákán csomót, bika alatt is borjút keresnek. Pedig látja a teremtő, a magyar eszes, erélyes nép, valódi telivér, mi a legnagyobbra, legmagasztosabbra alkalmas. De olly magán-élet járma alatt, mint ő nyög, mit lehetne mást várni olly néptől is, mely merő Muciusokból és Deciusokból is állana.

Érzik, sőt érzették ennek előtte is a bajt már főbiráink is. Hol csak lehetett, módját ejték, s ollykor ollykor segítének egyes esetekben. Több per, mely különben a felállított elvek szerint, a Verbőczyféle igazság arany idejében, a múlt század másod felében elveszthetlen lett volna, mindenütt szerencsésen keresztül csúszván, utolsó elválasztó perczében hasra esett, valószínűleg, mivel az alaplevélben, a peresen kívül, még sok más foglaltatott; különben sok meg sem támadottnak, a fenyegető veszélyről nem is álmodozónak sorsa, egyedül, mintegy előfutó gyanánt furfangosan, tekintélytelen fél ellen előrebocsátott perben eldöntetett volna. Szerencsétlen, gyepre kivetett pere-martoni számos nemesi családok!

De segítettek, vagy legalább, minthogy idők előítéletein előre látólag keresztül hatni, azokon időnek előtte keresztül vergődni, századok bűneit egyszerre eltörölni nem lehet; segíteni iparkodtak, ha csak érzett, de meg nem magyarázható ösztönből is, — minnek titkos, velünk született sejtelmeit, még az uralkodó kor iránya sem nyomhatja el egészen — elvekre nézve is, nem csak mostankori biráink, de még azok is, kik az érintett arany időben, sőt még az előtt is ültek birói széket.

Jelesül tudva van, a 16 és 17-ik század lázásaiból eredett elkobzásokról törvényileg, ismételve az határozatot, hogy a kobzás által károsultak a thrónnál szorgalmazták igazaikat, ott kegyelemre is számolhatók. Ezen merő kegyelmi, egyenesen az országbeliek javára és könnyebbségére hozott szabályt a főtörvényszékek oda magyarázták, — alkalmasint, és pedig igen helyesen és méltányosan arra is tekintve, mivel az elkobzott javak ismét magán kezekre szállottak, — hogy az illetén 1715-t megelőző kobzásokat biró előtt keresni nem lehet. Sőt még hagyján lenne, ha pusztán csak azon esetek utasítatnának el a birói asztaltól, hol magáról, a valaha el- vagy elnem-követett bűn valóságáról, vagy valótlanágáról van szó, mert még megfogható, hogy a régen elfeledett idő, *iliacos muros intra peccatur et extra* ingerlő kérdéseinek bonczolása, nem a pesti nagy térre való; de elutasítanak még azon esetek is, hol a bűnös által birt zálog visszaváltása jó kérdés alá.

Hasonló kiterjesztett magyarázatban részesült a *Neoacquistica* is, mely ezer hatszáz végén a török

kiűzésével és ezer hétszáz elején, kezdetben királyi rendeletek által, azután pedig törvényileg állított fel olly végből, hogy a törökkeli utolsó küzdelem alatt becsúszott birtokosok kérdőre vonassanak, az igazi tulajdonosok pedig a visszafoglalási költségek fedezésére arány szerint szoríttassanak. Mert az 1741-ben bekövetkezett megszűntelése után is ezen intézetnek, tovább is elvül meghagyatott a főtörvényszékek által, hogy a Neoacquisticába belézárt birtokot, azt megelőző czimből csak úgy kereshetni, ha egyszer mind az igénylő, az illető ügyút megkívántatóságain túl gyökeres jogát is bebizonyíthatja.

Lehet, hogy ezek, és hasonló, más körülállásoknak is tulajdoníthatók. Elég! megtörténtek. Élnék következései. De *internis non judicat praetor*. Mi se kutalgassuk elhúnyt bíráinknak belső indokait. De azért bizonyosan sem mi, sem utódaink őket hibáztatni nem fogjuk, ha néha néha, hol módját ejthették, a véghetlen bizonytalanság tengerébe helyel helyel leczövekeltek egyes, a minden felől rohanó hullámok közt kitűnő oszlopokat, mellyekhez ha nem is mindegyik, ki magán polgári jog-rendszerünk roncsolt hajójában nem türetik, legalább néhány szerencsés fogódzkodhatik, addig is, míg derülő napunk mindnyájunkra jobb időket hozand.

Ha hibáztatni lehetne őket, a jelenről a múltra ítélve, kellene azért, mert tovább nem mentek, mert mindenütt, hol segíteni talán hatalmukban állott, nem segítenek teljes mértékben. Illy szempontból kimenve talán nem egészen alaptalan, ha a nemzet az idők vas kezei által hosszú álmából felriasztva, és bajai

kútfejére, a kortól elmaradó uralkodó viszonyokra visszatekintve, mély fájdalmában felsóhajtna: miért nem vétetett a törvény mindenütt, hol a birtok ingadozása inkább a magyarázat, mint a szó értelmének következőse, szoros betűértelmében?

Miért engedtetett meg, hogy jogi perekben is, nevezetesen az adományosoknak beigtatást tisztító pereiben, ha a megszokás új, és nem elavult, gyökerező jog bebizonyítása nélkül merő tény mellett lehessen boldogulni?

Miért vétettek az újított adományok, legalább annak bebizonyítása nélkül, hogy az előbbi elveszett, vagy hogy a birtok valóságosan szilárd alapon állott, s a királyi vagy nádori beléegyezések, az eladó joga kimutatása nélkül, teljes jogi próbáknak?

Miért nem szorítottak a megerősítő perekben a követelők, az ősiség próbáján túl gyökerező joguk kimutatására is? Miért állítatott fel szinte e nemű perekben, az egész törvénykezési világban azon hallatlan eljárás, hogy a vevő támogassa birtoka címét, holott első rendű jogi elv: *actori incumbit proba*. Nem képtelenség-e azt követelni, hogy a birtokban levő, ki mellett elvben megengedett örök felvállás szól, győzze meg a bírót az eladásnak hasznos voltáról az eladó irányában, nem pedig az eladó, ki károsodáson alapítja keresetét, állított károsodása felől? A kettő közt ez az állító, ennek kellene tehát állítását kimutatnia, már csak azért is, mivel lehetlen, hogy a vevő birtokos, az eladó családi viszonyait, negyven, ötven, száz, sőt több évek multával nem csak oklevelileg

földeríttesse, de csak ki is tudhassa, holott megfordítva a másik fél részéről ez igen is könnyű lenne; pedig törvényes eljárásnak lehetlent kívánni nem szabad. De az sem kielégítő ok, hogy bebizonyítván az ösiség, az elidegenítés meg nem állhatósága természetesen felteendő; mert ennek nem feltételeztetnie, de megmutattatnia kellene; mert ez a törvényben világosan írva nincs, mert az eladások általánosan véve meg vannak engedve, és mivel maga a kereső állítja vádlevelében: *absque rationabili causa, cum damno et praejudicio*.

Továbbá miért engedtetek meg a' törvény által is védett cserék, a' nyilvánságos kézzel fogható csalás esetén kívül, kérdés alá vonatni?

Miért szorítatott meg peres egyezkedések állandósága, oly perekben, hol csak a birtokról, és nem jogokról ment a vita; holott az is, ki zálogos, vagy osztályos perét veszti, szinte úgy esik el eredményileg jogától, mint a ki jogbeli tulajdonról vitáz.

Miért vétettek tekintetbe a zálogos és más tényi pereknél, a fél és kisebb próbák is, és azok mellett miért terhelhetett a birtokos egy harmadik malmára szolgáló igazai felfödözésével?

Miért terjesztettek ki annyira a vérségbeli elsőbbségi jogok; és

Az osztatlan állapot hatásai; mint szinte

A *litis pendentia* következtetései?

Miért történt kedvezés oly nagy mértékben a leányágnak, azon országban, hol rendszer-elvileg a haza-védelem kötelessége az alapja minden nemesi birtoknak?

Miért nem hozatott be a gyökeres jogot visszaszerző perekben a zálog példájára, hol a valóságon túl még kézről kézre jutást is kell kimutatni, és a gyökeres jogbóli visszahelyheztetés, tehát gyökeres jogi eset példájára, hol gyökeres jogon túl még kiütést is kell bizonyítani, — úgy, mint Erdélyben — hogy az igénylő, ne csak jogát, jogának életbe léptét, de azt is bizonyítsa, hogyan esett ki a birtokból?; és miért fogadtattak el teljes próbaúrl a birtok kimutatására holmi veres csizmás haszonbérll levelek? mellyek a pedum posilitot messziről sem igazolják, és a száz meg száz éveket meghaladó időre sehogy sem alkalmazható: „*contraria proba non eliso*“ eszmével korán sem támogattathatnak, főkép oly időszakra, mellyben a török uralkodás alatt, egy jószágra többen is vágytak, és papiroson eredmény nélkül szerződhettek.

Végre miért adatott hely annyira az elévülést félbeszakasztó ellenmondásoknak határtalanul? úgy hogy a csudák közé számíthatatik, ha ezen egy fő törvényszerűlegi birtok-erősítési mód valakinek sikerülhet százados birtoka megtartására.

Bizonyára ha ezek mind máskint történnek, a minthogy talán történhetek, birtokainkkal egészen máskint állanánk. Ha nem is minden perpatvartól, legalább attól mentek volnánk, hogy egy tárgyat négyen, öten is igényelhetnek. Hányan állának erősen régi tulaj-

donukban, kiknek értékvesztett pénzért odább kelle állaniok, oly irányában, ki hosszú pere által szinte tönkre jutván, egy harmadikért magát is hasztalan fárasztotta, mást is rontott. Vagy talán nagyobb tekintetet érdemel az, ki hasznos életmódját elhagyva, a meghalni nem tudó örök zsidó gyanánt örökké százados perek után botorkál, mint a csendes, iparkodó, az egésznek is hasznót hajtó birtokos?

Ezekén ugyan már a rendszer sánczai közt segíteni nem lehet. De minthogy mégis segíteni kell: történjék a többé el nem halasztható orvoslás, a rendszeren kívül, sőt ennek megváltoztatásával is. Jobb attól, mi többé nem tartható, és csak a csekély kisebbségnek tetszik, megválni, mint a régen lemult idők nehéz következései alatt nyögve, még a jövő jótekonyságától is megfosztatni, ha csak rövid időre is. Az idő múlik, annak elmulasztott működései helyrehozhatlanok, főleg a mostani korban, hol a magyar sem maradhat el szomszédjaitól, de addig versenyt sem futtat, míg a négy fal közti, a többiek által már rég eltaszított bajaitól nem menekül.

Ezen felül, ha lehetne biráinkra némi neheztelésünk, ez az volna, hogy régen fel nem szólaltak. Ők látták elég unalmas és fáradságos mindennapi foglalkodásaik közt gyakorlatilag, hogyan fejt ki a vég nélküli perlekedés a magyarban kétféle lelkiösméretet, melynek egyike alkalmazza ugyan magát az emberiség erkölcsi szabályaihoz, a másika azonban azon szünteleni törekvést, hogyan lehessen megghiúsítani a türhetlen rendszer eredményeit, semminek sem tartja. Látták, miképen a többi szomszédok, kiken hasonló öröklött

régi bajok nehézkedtek, kezdik sepreni a százados port. De magok előtt azt sem titkolhatták el, hogy már hozzánk is tolakodnak intézetek, melyek az ösiséggel össze sehogy sem férhetők. Kétségen kívül nem lett volna eredménytelen a vészharang férfias, és szünet nélküli kongatása, már abban az időben, melyben fejlethetetlen Ferenczünk többi testvéri kapcsolattal velünk összefüggő népeit derék Pfleger és Zeiler által készített, a legfelvilágosodottabb elveken sarkallt halhatatlan Törvénykönyvével megajándékozta.

Szabadjon még a mondottak során, e jelentéktelen, történet-szülte sorokban egy kis kitéréssel, az emberiség szent ügyéről mélyebben, a dolog minden oldalát meghányó elmélkedőkhöz fordulni. Fontoljátok meg ti valódi emberbarátok — higgyétek hogy az emberi létnek legkiterjedtebb részéről, a mindennapi élet-ről van szó: — nem lenne-e üdvességes, vagy talán, a mint a nemzedék már kifejlődött, elkerülhetlen, egyáltalában az országok főbirái vállaira a napi munkán túl még azt a magasztos kötelességet is, és mi alakban? mi arányban? mi kiterjedésben? föltenni: hogy az előttök jobban mint bárki előtt szünetlen kifejlődő nép-életről — mert senki előtt belsőnket úgy kitárni nem vagyunk kénytelenek, mint biráink előtt — időszakról időszakra a törvényhozásokat felvilágosítani, egyszerűsmind arról is oktatni tartozzanak, mi jó, vagy kártékony eredményei mutatkoznak gyakorlatilag a felállított törvényeknek, törvényes eljárásoknak, úgy szinte a törvénykezési formáknak, perorvoslatoknak, melyek a szüntelen kitörő ellenszenv ellenére, a jogok egyszerűsítésére és biztosítására felállítvák, azonban többször ellenkezőnek nemzői, mintsem eszközlői azoknak,

mik a törvényhozó által czélba vétettek. Talán így lehetne majdan elérni azt, mi ma még képzeletben is elérhetlennnek látszó óhajlás, de mire az emberiségnek, ha csak keresztényi időszakunk is, a lehető emberi tökély kifejlése előtt — mi azonban, reményljük, isteni Megváltónkban bizva, mert, mint mondá, velünk lesz a világ végeig, aligha békövetkezendik — a görög és romai felvilágosodás szomorú sorsára nem jutand, mégis valahára felfergődni kell; arra tudniillik: miképen lehessen a magán polgári jogot, a szaktudományok sorából kivéve, annyira egyszerűsíteni, tökéletesíteni, hogy, — az emberiségnek, már látjuk, más rendeltetése levén, mint örökké a boldogítás eszközeivel küzdeni — azt mindenki, mint vallása kathekismusát, könnyen érthesse, beláthassa, magáévá tehesse, más, úgynevezett szakértő, igazabban az igazság örve alatt csak bonyolító tanácsát nélkülözhesse; mellyek azon formák, alakok, modorok, mellyek elégséges korlátúl szolgálnak a sértett jog megóvására, a nélkül, hogy új bonyolódások új forrásai fel ne töreszenek, épen azon helyeken, hol a rosznak gátot akartunk vetni? mert illy magasztos tetőpontra fölemelkedni az emberiség sorsa gyarlóságánál fogva, csak hosszas, de igen is hosszas, folytonos, kiterjedett, fáradhatlan gyakorlati tapasztalás útján, ennek bölcs használatával, nem pedig merő észbeli elmélkedésekkel, elmefuttatásokkal, írószekrényeknél, lehetséges.

De ismét a tárgyra, és pedig az ösiség fenn nem tarthatása felől, talán a kelletinél is több szó emeltetvén

A II-ik kérdésre, arra tudnillik: megtette-e kitűzött kötelességét az ősiség eddig? és teljesítheti-e jövőre? Mi abban állana, hogy egy részről a nemzetségek adományozott birtokaikban fentartathassanak, és ha abból kiestek, rendesen azokba ismét vissza kerüljenek; más részről, hogy az adományozó korona, törvényszerűleg, bűn, vagy magszakadás által támadott jogaiba okvetellen mentül előbb beléphessen, és a visszanyert új nemzetségek alkotására fordítsa, vagy legalább fordíthassa.

Milly kevésbé felelt és felelhet meg ezen kötelességeinek az ősiség, mind a múlt, mind a jelen kor tüköre kézzelfoghatólag bizonyítja.

A nemzetségeket illetőleg, ki tagadhatja: hogy ha valaki az országban széllyel tekint, főleg az alföldre, de egyáltalában mind azon megyékre, hol a török uralkodott, és a 15-dik század végétől kezdve egész 1715-ig majd nem szüntelenül belső zavarok dühöngöttek, figyelmét fordítja, feltalálándja ugyan az ősi falukat, pusztákat, de a régi adományozott nemzetségeket majdnem sehol. Ha ezekkel akar találkozni, kénytelen Csalóközbe, Turóczba, Liptóba, szóval a felföldre utaznia. Úgy hogy kevés, de igen kevés kivétellel, vagy épen semmi, vagy igen is csekély birtok van, és ha időközben elveszett, juta ismét vissza eredeti kézbe minden octávák, rendkívüli országos bizottságok, Neoacquistica, és

táblai eljárás daczára. — Az elv állott, irva volt, a szűnni nem akaró perpatvar háborította a honpolgárokat, de általános valódi eredmény, ha nem is soha, de bizon igen ritkán mutatkozott. Ennek általános oka messziről sem volt mindig a rossz akarat, vagy hanyagság, de volt a rendszer célzatának, az emberi természetes viszonyokkai összeütközése; mert már századok előtt is, ha nem is tudva, belső ösztönből érzették a nemzedékek annak képtelenségét, hogy mindig minden a régre visszamenjen, de sejtették azt is, hogy az egész ország csak néhány nemzettségek kizárólagos tulajdona nem lehet. Hibázott a belső rokonszenv. Az ige irva volt, de éltető lélek nélkül. Ennek tulajdonítható, miért pártoltatott annyira a leányág a fiág ellen, olly országban, hol a birtokosnak kellett lenni a hazát védelmezőnek. Mi által is, több hasonló hozzájárulván, a rendszer felbomlására az első lépés tétetett. Ezt követték a többiek, míg végre oda jutánk, hogy olly honban, hol a korona adománya minden jognak kútfeje, kevés birtokot lehet arra visszavinni, és a birtokcsendet háborító szabály maga körül pusztít ugyan, de mégis majd minden birtokra nézve egészen más áll a gyakorlati életben, és mindenki más tulajdonában gazdálkodik, mi ugyan, jó lehet az ügyvédségre, de annál károsabb azokra, kik miatt állania kell a törvénynek, és az egész hazára, melly csak akkor nagy és boldog, ha csendes, munkás polgárai boldogok.

De minden furcsaságok legfurcsábbika az, hogy, hol mindennek alapja az adomány, és a vevő, mint-

egy polgári bűnös sujtatik, ott az ösiség eszméjénél fogva, a vett birtok is, ha már apáról fira szállott, szinte azon kedvezésekben részesül, mint az ösiségbe általment adományozás; mi, annak szüleménye, mert jó Verböczynk gyomra, a hűbér és romai jog tanait — pedig mind a kettőt, jelesül az elsőbbit is, annak egész czímeit szórul szóra kiírván, türhetően tudta, ide járul még az általa következéseiből sejtett, de valódiilag fel nem fogott, és hihetőleg azért nyilvánosan sehol sem említett, régi okirataink nyomán azonban többé kérdést nem szenvedő, régi nemzettségi birtokláti rendszer — jól meg nem emészthette, és utoljára még olyan ellentétes állításokra is tántorgott, hogy osztatlan állapotban nyert adománynál az adományba nem igtatott rokon is, az adományozott magszakadtával, az adományozó koronát kizárja; mi nemcsak az adományi, de minden szerződési rendszerbe is ütközik, és jogkavarunk egyik oka; minthogy, ez állván, az adományok világos szavai és záradékai, bár természetöknél fogva legszigorúbb értelműek, egyedüli mértékül szolgálódnak lenni megszűnnek, és a szerződésnek tartalma, a szerződők szándéka ellenére, a nem szerződőkre is kiterjesztetik.

Hasonló más, számnélküli eszmezavarások hingtették el már magába a rendszerbe a felbomlás magvait. — Még csak a lefolyó század első negyedében is, a dolgok mivoltát mélyebben feszegetni, hűn, sőt szegény juris utriusque doctornak, szigorú censorai eleibe lépni nem kis feladat vala, és minden eszme, mi nem 'juxta Verböczyum' simúlt, vagy épen de Martinin túl Köntig, Hufelandig, Hugóig, Zeilerig pil-

lantani mert, cum gravitate asiatica ledorongoltatott. Olly időben tehát a fogvatkozások vagy észre nem vétettek, vagy elfojtott sóhajtással elhallgattattak. — De hogyan állunk ma, midőn a sujtó eredményt magok a szakemberek sem tagadják többé, a bajok annyira nehezdedvén, hogy már túl a rendén is irtózunk mindentől, mi jogi, vagy hasonló ösiségi per modorát csak meszsiről is ábrázolja; sőt annyira irtózunk, hogy a tárgyba még a végett is restellünk belé tekinteni, hogy bajainkon segítsünk. Olly közérdekű, és terjedelmes tárgyat azonban, mint a magán viszonyokat elhatározó jog, fáradalmas, messziről sem mulattató munka nélkül, kielégítőleg, és általános boldogságot árasztólag kivinni nem lehet; pedig kell. — A nélkül nem csak nem lehetünk boldogok, de tekintve mindenünnen halmozódó teendőinkre, és ezek által okvetellenül feltételezett előzményekre, nem is létezhetünk. — Nekünk már olly magán jog kell — főleg mióta minden országbelinek megadatott a birtoklási képesség — mely necsak személyt kivétel nélkül biztosítson, de egyszerűs mind bizonyos, nem ingadozó — a mindennapi viszonyokból eredőt kivéve, semmi huzamos hátraható perpatvarnak ki nem tett, a közönség által mind megny nyiségre, mind értékére ismert — birtokot adjon ne csak az egregiusnak, de a grexnek is. —

Mi czélt is érhetnek szegény egregiusok száz esztendőös makacs pereikkel, melyeknek végső vége, sok küzdés és költekezés után: tönkrejutás! Nézzünk csak Paczolajra, Nagy Oroszira, Ledniczre, Szerencsre, és számtalan más peres tárgyakra! Úgy látszik,

mintha a magyarok Istene is e térről arczát elfordította volna — Kérdezzük továbbá, hány szegény nyert urodalmat? ellenben hány kisebb közbirtokos hányatott ki a testezet hatalmas ura által? érdemes-e kis birtokot, ha nem a bíróság telepje mellett fekszik, kiperelni? vagy talán a táblai és hasonló perlekedés csak a nagyokért van? és végre mit ér az a rendszer, hol a rendszerben foglaltak nagyobb száma a sánczon kívül szorúl? ért-e ez valaha, ér-e most a semminél sokkal többet? betöltötte-e valaha, betölti-e most, vagy betöltheti-e az ösiség, kötelességeit?

A leghatározottabban legyen kimondva: Nem!! és annnyival inkább nem, mert a korona irányában is gyöngé a rendszert eléggé gyámolítani. Pedig ez, elvi szempontból véve a dolgot, mindének előtt főtekintet.

Egyébiránt midőn az ösiség tárgyában a koronáról van szó, akkor nem az állodalomnak, mint olyannak érdekei vétetnek figyelembe, hanem csak egyedül azon kapcsolat, melly a hűbéri rendszer mintájára, az adományozó korona, és az adományozottak közt fenn forog. — A mint ezen rendszerhez képest minden birtok a koronától ered, és ahoz bűn, vagy magszakadás esetére visszaszáll: úgy viszont annak, nem csak elvileg, de valódilag ismét magánosok kezeire kell kiáradnia. — És Magyarhonban annnyival inkább, mivel az adományozással egyzersmind a kiváltságos alkotmányi, a többi lakosságtól megtagadott jogok is öszveszővetvők. — Minél fogva, akár a korona öröködési joga, akár az ado-

mányozás megszüntettetnék, az egész rendszernek, mint olyannak dűlnie kellene; mert olly kiváltságos testület, mellynek megújíthatása, akár elvileg, akár gyakorlatilag, megszűnt, vagyis mellyben mások a népből fel nem vétehetnek, vagy fel nem vétetnek, szű ette, megújító életerő nélkül szűkölködő törzsök gyanánt a legelső időhozta vihar által feldöntetik. Mí-szerint az ösiségi, vagyis magyar adományi rendszernek élelve, abban központosúl 1) hogy bűn, vagy magszakadás által megürült minden birtok, a koronára, kivétel nélkül, mind jogilag, mind tetteg, visszaszálljon; 2) hogy a visszaszálló't birtok, új nemzettségek alkotására fordítassék. — És mivel folyam forrás nélkül nem is képzelhető, ki tagadhatja, az elsőbb az, min az egész sarkallik. —

Ezek elvben tagadhatlanok. Lássuk az életben gyakorlatilag kifejelett eredményeket.

Régibb időkben, — követve a vezérfonalat, hogy t. i. minden birtok a koronától ered, következésképen mi el nem adományoztatott, az a koronáé, — a korona visszaszerző pereiben, a bekövetkezett bűn vagy magszakadás után, a további próbák terhe egyenesen a kereset alá vett birtokos vállaira tétetett. És ezen alapon építetett a Neoacquistica eljárás is; csakhogy itt a zavaros időkben a birtokba tolakodókra nézve a korona joga szigoruan már feltételeztetett. Később a rendszer természete ellenére, de azon más jogi elv daczára is, hogy kiváltságos kérdéseknél, mindig a kiváltságához ragaszkodónak kell a közjog ellenében kiváltságait igazolni, a bizonyítás súlya részint későbbi, alkalom szűlte törvény, részint birói határo-

zatok által, a koronára visszatöröltatott. Hogy ezen megfordítása a próba-kötelességnek, a korona visszaszerzési tehetségét ha nem is semmisítette meg tökéletesen, de azt egészen a történetesség bizonytalan szárnyaira eresztette, kézzel fogható mindenkinek, ki csak messziről is megfontolandja, mi nehéz oly fegyverrel küzdeni, mely más hatalmában létezik. Hogyan mutasson a korona jogot oly adománylevéllel, melyet az adományozás alkalmával sokszor századok előtt, az elmúlt nemzetségnek, a birtokkal együtt általadott; vagy, hogyan világosíthatja fel ugyanazon nemzetségnek harminczkét év alatt bekövetkezett birtokba léptét, főleg száz meg száz évek elteltével? holott abba mi az adományzás után történt, törvényszerűleg avatkoznia szabad nem volt; és miután a főntebb mondottak során, nálunk az egyéb bizonyító eszközök is csak merő töredéket állíthatnak elő: már maga az ebből eredő „*jus regium latens*” eszméje, gúnyja az adományozási rendszernek.

De tovább egész 1715-ig, sőt még később is, világos magszakadás eseteiben a korona per nélkül tettleg járt és járhatott el. — Később a tettelegi eljárás meggátlására egyes esetekben a magánosok és egyes hatóságok mindent elkövettek, sőt a birói zárolás útja is, mi mind Verböczyben, mind az 1715-ki törvényben elég körülményesen meghatározva volt, a gyakorlatból kizáratni kezdetett. — A mostani kor szelleme pedig a korona visszaszerzési jogát, és így az ösiség és adomány-rendszer sarkelvét, annyira ellenzi, hogy 1836-ban a világos örökösödésről alkotott törvény, a koronára, és pedig készakarva — mert volt szóban — ki sem terjesztetett. — És ez

az elválasztó pont, hol a törvényhozás által, ha nem is világos szóval, de minden esetre tetteleg nyilvánított, hogy a birtoklati rendszer, a közállomány szerkezetétől, különböző tárgy. Minélfogva ma már a korona, viaszszállási jogánál úgy áll, hogy a való-
ságban csak akkor boldogulhat a legvilágosabb eset-
ben is, ha a birtokos jószántából enged, különben a leghosszasabb perre vagy szorítatva, miután főké-
p a királyi főtörvényszékek rendszeresítése óta behoza-
tott, hogy a magszakadási perek (mi legfurcsább, még az ingókra nézve is) egyedül csak a Királyi Tábla előtt folyhatnak.

Többszörre az elősorolt, majdnem legyőzhetlen akadályok még csak az eljárást illetik. — Hát, hol vannak magát az eredményt nem annyira feltartóztató, mint inkább hiúsító tények. — A jószágok nagy része, főké-
p régebben, két ágra adatott. Már mikor hal ki mind a két ág, ha egyszer a nemzett-
ség löbb ízig terjedett? Milly kevés esetben lehet mind a két ág kihaltát már csak a különböző veze-
téknevekre is tekintve, kimutatni? Mi siker néz a mód felett megterhelt jószágok kiváltásából a korona-
ra? Mivel gátolhatja meg ez az örökváltságot, úrbériekkel meg-
szállítást, és ismét ezeknek örökváltságát? Kipótolhatja-e a rendszer értelmében a meg-
váltási somma a további adományzás tárgyaúl szolgáló földet? Mi módon előzheti meg a korona, vagy ha megtörtént, hogyan hozhatja helyre a ta-
gosítás általi összezavarását a testezeteket egymástól elválasztó határoknak?

Valóban ezek már jó ideje, úgy állították, újabban pedig mind inkább állítják az ösiségi rendszer talpkövét, hogy, ha nem lettek volna a 16. és 17. századbeli zavarok, a régibb kobzások beperlése, eltiltása, a Neoacquistica, és a bánság, a koronának már jó ideje nem volna mit adományoznia, és a régi nemesség, az adományozott birtokra nézve, az újabb nemzedékektől érczfallal lenne elválasztva, miután a törvény-szabta folyam ágya annyira megakadt. Mivel pedig az akadályokat a rendszer maga, főleg az idő és idő szelleme halmozta, azokat tökéletesen elhárítani akarni sikeretlen, idő elleni törekedés. — El kell hagyni a már úgy is napról napra apadó folyam régi árkát. A mennyiben az álladalom ügye a hűbéri viszonyokkal (mert mi tagadás benne, a végső eszmében csakugyan az adományi rendszer sem egyéb) össze vala kapcsolva, választassék el e kettő egymástól. — Az elsőbbinek adassék idő kívánta irány. — A másik töröltessék el egészen.

A mi végre az adományzást illeti: ki nem látja, ki történeteinket csak messziről is kíséri, hogy az, a rendszer értelmében élni, már majd egészen megszűnt. — Vajmi kevés birtok ajándékozott más fél századja, a rendszerben kitűzött érdemért. És ez az, mi ellen a rendszer embere mindúntalan feljajdul, és miben napi bajaink kútfejét látja. Azonban a tagadhatatlan tényből egészen más, sőt ellenkező következmények fakadnak, mint sem ő ködfedte üvegén látja. Az eredményeknek a rendszer-úttóli kitérése, nem az oszlogató kéznek, de magának a rendszernek tulajdonítható, mert törpe volt, az idők kifejlődése hatalmas harcát diadalmasan megállani,

úgy nálunk, mint mindenütt egész Európában, hol szinte a hűbéri, a mienktől ugyan több árnyéklatokban eltérő, de főelvben mégis hasonlító eszme uralkodott, egész addig, míg az idő-szükség szülte állandó katonaság behozatott. Nálunk jelesen míg az adományi rendszer fennállott egész szigorúságában, és a birtokos hozzátartozandóival, tulajdon költségén, nem csak a törvény már kihalt ígéiben, de valóságosan katonáskodott, ezzel a kor kívánatai tökéletesen kielégítettek, az ország, külső bátorságára nézve, kellőképen biztosított, a koronának ezenfelül más költségei alig mutatkoztak, mint az uralkodónak, annak házának, banderiumának és főtisztjeinek szükségéi időszerű takarékos fedezése; köz közlekedési módokról és más egyéb közintézetekről, még csak szó sem lévén; akkor lehetett, és a rendszer sarkelvei szerint kellett is, a rendszer kívánta érdemeket jutalmazni, mind azok irányában, kik már a rendszerben foglalvák, mind pedig, kik ugyan azon kívül esve, hős tetteik által érdemesekké lőnek, hogy a sánczok közé fölvétesse. De miután az ekként képzett, és a haza védelmére felkelt nemes sereg elégtelensége, Mohácsról kezdve 1809-ig, történetírásunk majd minden lapján a napfénynél világosabban kiderítve áll; miután mi is állandó katonaságra szorúltunk, és csak azóta lélekezünk könnyebben mind külső, mind belső bátorságunkra nézve; ez pedig a közállománynak nem csak rendkívüli, de mindennapi költségeit is annyira felcsigázta, hogy még az időközben behozott nemtelenek adója is, a kevésnél nem sokkal nagyobb segedelmet hoz, az idő egyéb, majd számtalan költségeivel sújtott kincstárra: mi csuda, ha a kiváltságos katonáskodó osztály gyámolítására törvényileg

szánt javadalmak, a törvényhozó testület előbb ugyan nem sikernélküli, később azonban mindinkább lan-
kadó, végre 1840. óta, mivel az idő folyamát meg-
értette, és többé feltartani sem akarja, majd nem
egészen elnémult ellenszegülései ellenére, eladattak,
elárvereztettek, és olyanokra is ruháztattak, kik
az egregusok gyengülő triarius csapatja eltompult
kardját aligha időszerűleg élesíthetik. „De jaj, csak
„így jár minden az ég alatt — kiforgat a
„nagy századok érczeke mindent — buzgón leom-
„lom színed előtt Dicső! addig letörlöm könnyei-
„met, s megyek rendeltetésem pályafutásain“!

Miután tehát már az ország rendjeinek 1843-ban
a királyi szék lépcsőjéről is mondatott „int az idő
s a parancsoló körülmények szükségével meg kell
alkudni,“ — az érczező időnek pedig egyes-
ségi áldozatul kielégítőleg, és legjutányosabban, csak
azt nyujthatjuk, mit maga nagyobbára megemésztett,
tisztelt ősi kalauzunk Verböczy István! üt már az óra,
szenderedj örök álmodra, és a századokon keresz-
tül hatott, nem egészen dicsőtelen működésed téré-
ről térj az elmúltak sorába. — Nekünk épen azon
nemzetek során, kiktől tanultál, ma már más bol-
dogság fonala kell, mint te előnkbe tűztél. — Mit
mondanál magad, mert korszakodnak dicső, tanult, és
bölcs embere valál, ha náladnál még ragyogóbb csil-
lagai a te élteddel összeeső előkornak — a nagy
Hunyady, kit az egy idejű spanyol nagy kapitányhoz
Cordubai Gonsalvohoz, Gastonhoz, Bayardhoz, a nagy
francia hősökhöz méltán emel a büszke magyar; és a szí-
getvári hős, ki irányában nemcsak hazája, de minden
europai, ha a görög Leonidas eredménytelen elszá-

nása szerfölötti magasztalását megúnja, megleégűlten visszatorolja : hát mit vétett Hunnia bajnoka, a hasonlíthatatlan Zrínyi Miklós? kinek omladozó falai, és marok kiéhezett népe előtt, véle együtt, számtalan vad csoportjai közt összerogyott egy világhódító! — most az utókortól kérlelhetetlenül azt követelnék, hogy eltompúlt buzogányaikkal, hegyes töreikkel, ormatlan ágyuikkal harczoljunk 2-dik Frigyes, Napoleon, Wellington, elemek használatával edzett, mult idő tapasztalásain kifejlett lángész-kezelt hajlékony fegyvereik ellen. Pedig így áll az, nem csak a zajos, állatiság dűhével felbőszült harczos életre, de áll a csendes mindennapi hasznos polgári életre nézve is.

Mi Szent Istvántól, Verbőczytól a mult század végeig jó volt, vagy legalább jó lehetett, az ma nem jó; abból tetszik, nem tetszik, kinőttünk. — A múltat visszaidézni nem lehet, sőt ha lehetne is, nem kell, mert magyar Horacziusunkkal legyen mondva: „minden kornak van Istene, nem zúgolódom elcse.” —

Mostani, gyümölcsözésre forduló állapotunkban — pedig milly veszély teljes az, az egész természetben! — már olly főhatalomra van — és hála az égnek! hogy immár illyennel birunk — elkerülhetetlen szükség a magyarnak, hacsak veszni, és Mohács előtti nyomorult időkre visszaesni nem akar, melly minden hűbéri viszonyoktól, és önzékes visszahatásoktól szabadulva, magát minden osztályzatokon felül emelje, minden egyesekkel támadható magán jogi birtoklati perpatvartól, mint ollyan, mentté tegye, így magas rendeltetéséhez képest óriási erővel erősítve, kiálljon a síkra, és felfogván mind önmaga, mind nemzete valódi érdekét — mik egymástól úgy is elválhatla-

nok, — kitanúlván emennek vajmi sok jót és nagyot magába záró jellemét, a legelrejtettebb oldalokról is és a dolgok élire állván, hatalmas kézzel induljon az időnek, nem szűkkeblűen árnyéktól remegve, és garasokat számítva, hanem nyílt homlokkal, bátran — mert az ő ügye a legszentebb ez árnyékvilágon — vigye vezérleti magasztos tisztjét; egy részről a törvényhozó testtel a szükségések felett bölcsen határozván, más részről végrehajtván a megállapított szabályokat, s mindenkit szorítván kötelessége teljesítésére, kérlelhetlenül, ellenállhatlanul csak valódi érdemre, és azokra figyelmezve, mik törvényszerűleg, törvény és igazság mellett, az illető hatóságoktól, a csend és rend korlátai közt emelkednek. — De a magán birtoklati jogok forгатása, jogi kezelése jelenen főleg mióta mindenki birhat bármelly minőségű földet is, nem az álladalom kezeibe való. Bizassanak ezek az egyesekre mentől egyszerűbb rendszer mellett, újabb törvényeink által ugyis igen helyesen az ingatlan az ingóval egy sorba tételvén. Az álladalom ne keressen a honpolgár után örökösödést, de kívánja tőle, hogy törvény útján járuljon kivétel nélkül a közteherviseléshez; a lehető legigazságosabb arányban; követelje — fájdalom, és kétszeres fájdalom, hogy emberi gyarlóságaink és indulataink, jobbra még csak most indulnak fejleni — az eddigi történetírás veres tentáját, vérét, a mennyiben szükség, mind külső, mind belső bátorság fenntartására bőven, homloka veritékét, minden erejének megfeszítését, kifejlését; mert egyes egyén semmi, az egésznek jól vezetett egybehangzólagi működése akadályt nem ismerő minden; mi a parányi hűbéri viszonyokkal nem sokat vesződő Romát tette világ urává, míg állott,

anyagilag, mikor eldőlt, szellemileg. — És ezt a főhatalom, a törvényhozás teheti is, és fogja tenni, a közóhajtással megegyezőleg, csak mindenek előtt tisztuljon az út a régi salaktól, mely sok véres verítéket más hasznosabbtól elvonva, magába szí!

Higyétek, adjatok a megadott birtoklási képességhez még birtokbiztosságot is, a többi, mit olly nagyon óhajtotok, magától beáll. A birtok becse nőni fog úgy, mint talán még nem is képzelitek; nézzetek csak Pestre, és aránylag a többi városokra, hol a városi birtokos szabadon mozog tulajdonában. — Lesz adó, pedig sok adó, mert lesz miből. — Lesz urbéri váltság, mert lesz miből, és nem lesz ok, miért feltartóztatni. — Lesz gazdagon jutalmazó földmivelés, ipar, kereskedés, forgalom, hitel, mert lesz miből; lesz cél, miért, és lesz, ki működjék. — Lesz hitelintézet — mi ugyanis egypár hó előtt, hír szerint, egyedül az ösiség szírtjébe ütközve, szenvedett hajótörést; mert majd biznak megerősödött birtokunkban, és a prókatori térről elfordult szavunkban. — De meg lesz a többi is mind, mert senki sem fog attól tartani, hogy százados kérdések fölmelegítése fogja fel iparkodása jutalmát. — Annál fogva a nagy Catoval: csak delendam esse Carthaginem, és pedig mindig úntalan és úntalan delendam, delendam esse Carthaginem! El az ösiséggel, el, mentől előbb, és mindenek előtt, minden lehető áron! És el, annál is inkább, mert a tagosítás behozatalával, örökváltság megengedtével, kisajátítás eszméje felállításával, a hiteltörvények alakításával, végre az általános birtoklati és hivataloskodási tehetség megadásával, úgy is csak napról napra inkább halaványodó árnyékká törpült, és többé, mint rotha-

dásnak, pedig sebes rohanó rothadásnak indult gyümölcs, úgy sem tartható. Akarva, nem akarva, az elválasztó ponton túl estünk!

Ám könnyű ezt mondani, de hogyan? az a nagy kérdés. Mert a mint mindjárt az elején mondom, tűzvészromon nem kell, nem szabad építeni! Megkísértjük a mennyire tehetségünk engedi; legalább élesebb elméknek nyitunk tért. — Azért is az utolsó

III-dik kérdést illetőleg: Ha a mondottak, de talán nem mondottak is központosítva elgondoltatnak, és számbavesszük, hogy keleti vérünk minden európai vérnél, kivéve talán a francziát, hevesebben ver; nem csoda ha egy ország végétől a másikig egy hanggal, egy lélekkel szokott lelkesedésünkkel, — mi közbe legyen mondva sokszor igen jó, de sokszor és talán többször igen is rossz, — amúgy tisztújítási torokkal felkiáltanánk: mire az a sok beszéd, tűnődés, töprenkedés, habozás, megfontolás, „uti possidetis“! és minden bajnak egy ütéssel vége!

Igen de csak lassan! már háromszor merő lelkesedésből kicsúsztunk. Egyszer, mikor a kis dézsmát és ugardézmát, minden pótlás nélkül elengedvén, tulajdont tiportunk. Mászor, mikor a hiteltörvényeket, a szükséges előzmények nélkül, csakúgy könyvnélkül behoztuk; mert ezzel sok honpolgárt már is tönkrejuttatunk; mert ősi rendszerünket a nélkül, hogy azt közvetlen akarók, megrázkódtattuk vagy talán sarkkővéből ki is emeltük. Harmadszor, — és ezt talán nem

roszúl, — mikor a birtoklati és hivatali képességet, nem ügyelve alaptörvényeinkre, amúgy röviden, szárazon, jól ki nem fejtve, és kórlátlanúl, rögtön, pár szóval, megadtuk; mert ez adta ám meg úgy igazán a fenálló úgy is ingadozó kortól hátramaradt rendszernek, hogy annak nem csak fennállhatásáról, de csak módosításáról is, többé szó alig lehet. Azért lassan! fontolva minden oldalról, gyakorlatilag, tapasztalás után jól meghányva! A tulajdon, tulajdon marad, ha netalán bal nézeteken is alapúlna, de az marad, ha csak merő követelésben is állana. Ha egyszer behozzuk, és magunkat, utódjainkat megszoktatjuk a tulajdonról csak olly könnyen határozni, ki áll érette jót, hogy behozandó új rendszerünk szárnyai alá állított tulajdonosok, a jövő korban, de talán hamarébb is mint magunk gondolnók, szinte úgy nem járnak; az egy örök természeti igazság az, min nem lehet, nem szabad még az időnek is keresztül törni. Az emberi határozatok, szabályok múlandók, mint ő maga; elégtelenek, ha az örök természeti jog tagadhatlan igazságai nem gyámolítják. Már pedig a tulajdon szentsége, a természeti jogból ered, és azon nyugszik. Láttuk mire mentünk az 1741-ki „ne nyúlj hozzám“ kórláttal. Egy még el nem készült, de ki tudja mikor elkészülendő lánczíd kiforgatta. Annak okáért azt ne bántuk mi szent, mi a természeti jogból ered, ne bántuk a tulajdont, ha pedig kell, ne bántuk pótlás nélkül. —

Más mód lenne az adományozási viszonyokból kiszabadulni, ha a jog visszakeresésre, bizonyos háttáridő szabátnék, min túl minden további kutatások megszűnnének. Ez igaz a tulajdon eszméjét meg nem

sértené, mert a ki elmaradna, magának tulajdoníthatná, hogy jogától megfosztatott. De bezzeg, ha ez megtörténnék, akkor lesz per, meg per. A jövő század vagy talán századok baja, egyszerre reánk omlik, és ha eddig panaszkodtunk a perpatvar ellen, majd nyögünk akkor tizszeresen, hogy az alkalmatlankodva ugyan, de mégis apróbban rajló darázsfészket, fenekében felpiszkáltuk. És ez még hagyján, de bezzeg mikor lesz annak a sok pernek vége; mert ha most van harmadfél ezer táblai per, lesz akkor két év alatt tiz, húsz, harmincz ezer; hát ezenfelül, hol a többi? A perek kimenetelének pedig, olly bonyolodott pereknél, mint ösiségi pereink, háttárt tenni merő kivihetlen ábrándozás. És így sok, ha negyven ötven év múlva a jövő nemzedék kitisztul, addig pedig mi, leszünk mint voltunk, sőt rosszabbul. Nem csak elmarad birtokunk bátorsága, de az is, a mi kevés az eddigi tespedés által volt, az egyszerre és egész tömegben megindított, régi százados rossz által tökéletesen lerontatik, és ezzel elmaradnak iparunk, hitelünk, forgalmunk. Addig míg tisztába jövünk, bukunk rendre, és örülnünk kell, ha mi kevésünk még van, idegennek jó ólcson eladhatjuk. — Mi tehát alkalmas ha határidő sem az? — Véleményünk az, hogy itt is, mint mindenütt, a jó, az elfogadható, a két végpont között, közepett áll. Fogadjuk-el az „uti possidetis“ból a rögtöni biztosítását a birtoknak; a jog-kielégítésre, vagy igazabban megváltásra, a határidőt célravezetőleg szabályozva. Minélfogva csak fővonásokban legyen rajzolva; mert könnyebb arról, mi előttünk központosítva fekszik papiroson, gondolkodni, mint mindig csak általáno-

san, „sine fine dicentes” modorok szerint a világba hadarázni.

1-ör Mondassék ki: minden birtok marad abban a kézben, mellyben a törvény találja. Mi abban a szempillatásban megerősít minden birtokot, megadja annak valódi becsét, megalapítja a rendíthetlen hitelt. De gyakorlatilag sok valódi különbséget sem okoz. Csak vegye kiki számba bajait, viszonyait, nem sok lesz ki nem találandja, hogy a mennyit kikereshet, annyit veszthet ösiségi rendszerünk mellett; úgy hogy itt is legfőlebb csak az arányban rejlik a fő eltérés. S ha lenne is kevés kivétel, — pedig bizony kevés lesz — ismét a szigorú Cato szavaival: „nulla lex satis commoda omnibus est: idmodo quaeritur si majori parti et in summum prodest.”

2-or A követelőknek kivétel nélkül adassék bizonyos határidő egy, két, vagy három esztendő, melly alatt jogaikkal előállhatnak.

3-or A perek elintézésére, a megyékbeni viszonyok kiegyenlítése ugyanazokra bízván, a többire rendeltessenek rendkívüli bírák annyi számmal, a mennyi kell az ország minden részeiben. Mi úgy sem lenne új találmány nálunk. — A költség kimé-
lése tekintetéből, lehetne használni az úgy is nem igen megterhelt négy kerületi táblát, és első bíróságú váltótörvényszékeket, kivéve a pestit, azon hozzáadással, hogy mindenik körébe több megye esvén, minden illető megye az illető táblához vagy törvényszékhez rendelne, két, három törvénytudót, kikhez még a Verböczy-jogi tudomány tekintetéből egy vagy

két királyi táblai bíró kalauzúl jönné. Ezek az ekképen összeszerkeztett bíróságok a körülményekhez képest vagy bíráskodhatnának a meghatározó közpon-ton, vagy járhatnának megyénként, mint a körülál-lások kívánnák. — A főlebbvitel minden perekben, be-zárva a megyeieket is, menne a Királyi táblán ke-resztül, vagy ha lehet közvetlen is, a Hétszemélyes táblára.

4-er. El kellene rendezni egy rövid eljárási módot. De ennek mintája úgy is van a szóbeli per-ről, a kisajátításról, váltó- és csőd-eljárásról szóló tör-vényekben. Nem szükséges tehát más, mint czélsze-rű alkalmazás, és netalán kipótlándók kipótlása. Az elítélés történnék a fennálló elvek szerint, érdemi-leg, mellözve minden kifogásokat.

5-ör. Minden per kezdete hirdettessék ki a hir-lapokban; azért hogy

a) jelenkezhessenek az ugyanazon jogi be-avatkozók bizonyos idő alatt;

b) azért is főleg, — mit kötelességül is kel-lene egyszersmind kitűzni, — hogy jelenkezzenek mindazok is, kik a pereshez bármi jogot tartanak, kivéve a határbeli, aránybeli, el nem avúlt vissza-helyeztetési és hasonló kérdéseket; és akkor, ha illy rendkívüli beavatkozók találkoznak, mindenek előtt ha-tározottassék el, kié a követelők közt a jog vagy bár-mi követelés elsőbbsége. Mi azért is mellőzhet-len, mert csak ezzel lehet kikerülni a föntebbiekben megrovott képtelenséget, hogy egy dolog iránt több,

egymástól különböző is tarthat és bíró előtt követelhet törvényen alapúlt jogot.

6-or. E közt és a birtokos közt próbáltassék egyesség. Ha nem sikerül ítéltessek el a per érdemileg.

7-er. Becsültessék meg a birtok, de becsültessenek és határoztassanak meg bármi néven nevezendő, a jószágon' fekvő beruházások is. Ha a birtokos, meghatározandó idő alatt megtartani akaró szándékát kinyilatkoztatja, joga legyen, rajta fekvő pénzét, úgy beruházásait is levonva, a fölülr marandó becsárral az igénylőt kielégíteni. Ha nem, fizetessék ő ki és mozdúljon a birtokból.

Itt ugyan sokan felakadandnak, mert úgy mondanak, hogyan lehet attól elvenni a földet akaratja ellenére, kinek megítélte, ítélet után? De kérdjük: hányan jutottak eddig perrel valódi birtokhoz, még az úgy nevezett 'brevis litis' perekben is? Nemde tiz per között alig végződött egy, hol a kereső nem pénzhez egyességgel, de földhöz végrehajtással jutott volna? — Aztán hol van megírva, hogy minden birtokos a birtokot fogja választani. Sőt alkalmasint több eset lesz, melyben épen ez fogja mondani, fizess ki, eredj, vidd-el. — Minden esetre a követelők irányában áll a magyar példabeszéd: jobb ma egy veréb, mint holnap egy tűzok. Jobb is rögtöni eljárással nem csak valamit, de méltányosan kielégítő valamit kapni, mint tiz, húsz, ötven, száz esztendő perrel, kiűritett erszény mellett elpusztított birtokot, melyet aztán kénytelen az ember ismét eladni, vagy talán ha ezzel is késnék, épen el-

kerülhetlen bukást nyakára vonni. De azért is nem csak tanácsosabb, hanem, ha jobb időkre derülni és olyasmit, melly már kezdetben boldogító, akarunk elindítani, elkerülhetlen is a birtokosra hagyni a választást; mert ezzel és csak ezzel vesz a dolog magára a ki nem egyenlíthető perekre nézve is kiegyezkedési alakot. Pedig, jobb a bekövetkező, el nem kerülhető birtokváltozásokat is ezen ruhába öltöztetni, mint egy pár év alatt az egész országot ezer, meg ezer, csak keserőséget szülő szigorú végrehajtásokkal szüntelen zavarni és annyira felháborítani, hogy a baj végső befejezése után is még sok évtized kelljen a felizgatott kedélyek lecsillapítására. Sőt már magoknak a pereknek mérge mind kezdetben, mind folyamatban ártatlanná tétetik, mert a birtokos látván, hogy csak pénzről van szó, a követelő pedig, hogy megkapja kárpótlását, az ingerlő perhuzás és indulatos bonyolítás nagyobbára önkénytesen elmara-

8-or. Miszerint a per, meg per közt, követelés meg követelés közt mégis különbség van, azaz egyik per zavarosabb, nehezebben kivihető, a másik tisztább, könnyebben feloldható, de némelly eddigi birtoklati cím is erősebb, a másik gyengébb: a méltányosság hozná magával, hogy a kereset minőségéhez képest, vagy egyenesen törvényileg megállapítandó aránynyal, vagy pedig a bírák által minden ide vágó körülményeknek minden egyes esetbeni józan megfontolásával határozottassék el, a kiszámított somma hanyad részével, például: háromnegyedével, felével, vagy hol talán százados jog jön kérdés alá, kevesebbrel is tartozzék megelégedni a követelő. Ez

magában furcsa eszmének látszik első tekintetre, nem tagadjuk, de nem példa nélküli a birói eljárásoknál, mert sokszor — talán többször mint nem — ingadozó birói gyakorlatunkban (mert vajmi kevésnek van nálunk másban alapja, mint szokásban és józan önkényben) így vétettek fel az épületek becse. Tudniillik megbecsülletik az épület műértők által, az anyagok és munka napi értékében aztán meghatároztatik: az idő, a kor, hanyadrészét emésztette el a két factornak, példáulül felét, három negyedét, sokszor kilencz tizedrészét is; és így azután mi 10,000 ftal vétetett először számban, 5, 3 sőt 1000 ftban is határoztatik meg végképen.

9-er. A mi a jószágbecsüket illeti: magában tisztán áll, hogy a bec sükulcsnak az egész országra egyformának, de mégis olyannak kell lenni, mi minden helyezeti fekvésekre ügyeljen. Ennek legjobban megfelel a királyi Kincstárnak becsumintája, mert száz esztendő s folytonos tapasztalás eredménye és a meny nyire emberi mű tökéletes lehet, annyiban mégis kielégítő hogy t ürhetően aránylagos, a létező tényekkel megegyező eredményeket állít elő. De van a Kincstárnak beruházások bec süjét is szabályozó, a Főtörvényszékek elveiből készölve ö szpontosított munkálata is. Ezeknek tehát megvizsgáltatását, az ország gy ülése, mihelyest az ö siségi viszonyoknak kiegyenlítési kérdése eldöntetik, bizza egy, ha nem is számos, de a joghoz, gazdasághoz, jószágok értéke bec süléséhez értő és tökéletesen felhatalmazandó egyénekböl álló bizottságra, — mellynek alkalmasint nem sok baja lesz a dologgal, — és állapítsa meg a bizottsági munkálat eredményét sinórmértékül.

10-er. A bírának az egyezkedések megkésértésével, eljárással, elítéléssel úgylis elegendő bajok lévén, a becsülésekre, becsük megállapítására rendezhető minden bírósághoz egy számvivői tisztség, mellyhez az érdeklött felek még egy egy egyént csatolhatnának, hogy az eljárásnak még inkább barátságos elintézés színe adassék minden esetre.

11-er. A fizetések könnyebbitésére a kiegyenlítő rendszer és eljárás beálltával tüstént kellene felállítani egy elegendő kiterjedésű hitelbankot. Ez pedig talán könnyebb mint sem gondolnók; mert a mindjárt kezdetben kimondott birtok megerősítés bizonyára annyira megalakítaná és szilárdítaná a hitelt, hogy talán maga a bécsi bank sem vonakodnék, a mennyiben jegybank természetével és rendeltetésével meg egyeztethető, 10 sőt 20 vagy ha kell, több milliót is, és pedig igen olcsó kamatra és igen könnyítő visszafizetési határidőkre adni; minthogy — testvérről, pedig hatalmasan gyámolító testvérről levén szó — különben is igen szilárd alapján felül, Magyarország földje becsére, értékére is, bocsáthatna ki ugyan annyi értékű új bankjegyeket, mellyek a közönség irányában is, minthogy a több száz milliónyi, könnyen értékesíthető arany, ezüst és egyéb biztosítékain felül, azon néhány millióra nézve teljes földözete volna a már nem ingadozó földben is, semmi aggodalmat nem gerjeszthetne.

De lehetne a fizetésekre nézve a kamatláb meghatározása mellett, arányilag a summák mennyiségéhez kitűzendő határidőket is törvényileg megállapítani.

12-er. Lehetne és kellene egyáltalában a minden napi forgalom és hitelezésekről rendelkezni, elvben mindig azt tartván szem előtt, hogy a tulajdon ugyan már a tetteges birtokosé, de a jogkövetelők kielégítésére szolgálendő sommák a birtokos irányában minden esetre idegen tulajdont képeznek.

13-or. A korona már életbe lépett jogaival, úgy szinte őt szenvedőleg érdeklő pereivel vagy egyéb ellene létező magán jogokkal, a többi országbeliekkel egy vonalba esvén — mi örökösödési jogát illeti: azt, minthogy a közállomány jövedelem-forrásit, ha csekélyek is, tőkésítve felváltani, már csak elvből is alig lehet, — mert csak szokjunk valahára az állomány érdekében mindnyájunk sőt a jövőendő érdekét is látni, niben eddigi ösiségi rendszerünk viszonyai olly kérélhetlenül gátoltak — kellene a közterhek megállapítása alkalmával méltó és aránylagos számba venni.

Ezekben központosúl nézetünk, hogyan lehetne elavúlt ösiségi rendszerünket kiegyenlíteni, vagy hogy a szokatlan tárgyhoz annál szelídebben szokjunk, simuljunk, már ujabb törvénykönyvünk előttünk álló töredékének — mert a mi eddig történt, csak töredék, minek azonban töredéknek maradni nem szabad, de nem is lehet — müszavával élve, a csak követelésben lévő jogokat kisajátítani, és az új derülő korhoz és annak rendszeréhez idomítani, tűzvész nélkül, és hogyan kellene az idétlen késlettetés, habozás, idömulasztás által, különben kérélhetlenül annál bizonyosabban, ha nem is a szó egész valóságában, de mégis félig meddig veres tentával nyakunkba irandó „uti possidetis“ hatalmas szavait és azoknak termé-

szel-törvény elleni következéseit megelőzni. Aetas urget; az idővel meg kell alkudni. Pedig gondoljátok el, mi pontokról hangzottak e hatalmas magasztos szavak. — Ébren Magyar! ne késs, élni siess, későn ne járj; különben, ha lakolsz, magadnak, ne másnak tulajdonítsd.

Egyébiránt kézzel fogható, hogy egyszersmind nem csak a virtualitás kisajátításáról, de arról is elkerülhetlen szükség egy úttal gondoskodni, hogy a többi gépezete a magán jogi viszonyoknak, sehogy csak egy perczig is meg ne akadjon. Gondoskodni kell tehát új, a legújabb idő kifejlett kívánatainak tökéletesen megfelelő rendszeres magánjogi törvénykönyvről. A legroszabb esetre, minthogy szóbeli, visszahelyeztetési, váltó-, csőd-eljárásaink és pedig az idő kívánta minta szerint, már úgysis léteznek, de a többi is eddig, a hogy úgy, mozgott, míg a törvénykönyv elkészül, ezzel is pár évre beérhetnők, főképp ha a váltó- és rokonügyekben felállított eljárási rend és biráskodási modor általában kiterjeszternék minden bíróságokra. Mert a mostani maculaturákban, minden hitelesség nélkül egész a befejezésig, majd minden birói felügyelés nélkül csak a felek között vinni szokott szóváltási zavar nál, csakugyan jobb, ha a tárgyalások hiteles jegyzőkönyvileg bíró előtt pontosan vitetnek, az illető bírák egyes szavazatai pedig, mint a váltótörvényszékeknél, tanácsi jegyzőkönyvbe igtattatnak; abban igen is nagy ellensúly feküdvén, ha minden egyes bíró látja, hogy az, mit, —, a dolgot eldöntőleg — kijelent, pusztá hang gyanánt el nem hangzik, de toll alá vétetvén, még a felsőbb bíróságok eleibe is feljut, sőt örök időkre fenmarad.

Azonban, minthogy tanulni, és, pedig nemzeteknek is, főleg más nemzetek tapasztalásain, okólni, nem szégyen, de legnagyobb okosság, eldődeink példáit is követve, — mert az is, miből épen kivetkezni szándékozunk, kevés kivétellel idegen ajándék, ha váltójogra és csődtörvényre nem is ügyelnénk: — talán nem lenne balfogás, ha egész világ által méltánylott, fejlethetetlen Ferenczünk magánjogi Törvénykönyvét, melyet addig úgy is olvashatunk, és meghányhatunk minden oldalról, egyúttal ideiglenesen behoznók. Ebből az a megbecsülhetlen hasznunk kerekednék, hogy a más országgyűlésen már ismért, kipróbált tárgyról ovatosan, gyakorlati sikerrel biztosan határozhatnánk eldöntőleg. De ha aggodalomból „ne ad morem caeterarum haereditariarum ditionum gubernemur“ anynyira irtóznánk az osztrák névtől, hogy még a leg-egyszerűbb, közállományi jogot sehogy sem érdeklő és így alkotmányi állásunkra bal követkekezést maga után még csak messziről sem vonható, egyedül csak a természet örök törvényét kifejtő törvényszerkezettől is, — mely felől egyszer egy együgyű, köznépi tanulatlan egyén, azon Verböczynkre és Decretumainkra aligha alkalmazható, minden ékesszólásnál magasztosabb dicséretet mondotta: **Das ist ein dummes Buch, was darin steht, habe ich lang gewußt** — férjfiakhoz sehogy sem illő alaptalan félelemből, vagy féltékenységből rettegnénk: vannak széles nagy Európában még más a tapasztalás próbakövét rég kiállott törvénykönyvek, nyúlunk azon érett gyümölcshöz, mely ízlésünket leginkább kecsegteti, s a hűbéri viszonyok eltörlésével, nyomorúlt particularitások jármától úgy is szabadúlva, az europai nemzetek sorába, teljes érettséggel, lépünk be.

Ezzel letennők tollunkat, de bezzeg szót, pedig nagy szót hallunk:

Magyarok, hazafiak vagyunk. Oda Verböczy, annak hármaskönyve elhúnyt a dubietások centuriájával, és centuriák dubietásával. Az örökkévalóság örvényébe dülnek régi királyaink zavaros decretumai, Nagy Mátyásunknak, Ulászlónak adományzást szabályozó hézagatos törvényei. Vége eddigi boldogságunknak. Mi lesz az új térre szorított Magyar Aristokratiából? Mi lesz Nemzetiségünkéből?!

Csekély nézetünk szerint — noha a tényre magára mondhatnók, és teljes joggal, talán jogosabban, mint sok más, mondhatnók: akkor kellett volna ezt meggondolni, mikor az árkot átugrottuk, nem most, mikor már minden tekintetben késő; sőt okvetlen, akarunk nem akarunk tovább kell menni; mert már az árok partja is, mellyhez aggodalommal telve fogódzkodunk, kezeink alatt szakadoz, — mi baj sincs! Ama két földolog nem függ feloldhatlan kapcsolattal ösiségünk maradványaival, számos, évtizedek kezei koptatták barnuló, rongyos, végnélküli pereinkkel. Szokni kell az új-időhöz, fel kell fogni annak jó, rossz árnyéklatait.

Aristocratia volt mindig és lesz. — Kell lenni, másként nem is lehet, születésen, érdemen, sőt birtokon is álló Aristocratiának. Az észbelitől nem kell, nem

szabad tartani. Ez mindig volt, van és lesz örökké. Nem is jó volna ha kifogynánk belőle. Ez lenne minden bajok baja, vagy, sűgva legyen mondva, talán az is. A pénz teremtelte Aristocratia, ha ésszel, okossággal, erénnyel, hazafisággal párosul, úgy is összeolvad a két elsőbivel. Ha pedig makacs, csak kincset kincsre halmoz untalan, csak örökké piócza gyanánt színi, soha kiereszteni nem akar, vagy nem tud: majd annak lesz ám még furcsa vége, minőt még idők nem értek, ha egyszer a közhatalom és népek felébrednek. — Pedig felébrednek; mert csak az tartós, az rendithetlen az ég alatt, mi erényen, örök igazságon áll, vagy nyugszik. Itt vigyázatok, ügyeljétek mindnyájan, kik kezeiben bármi alakban is, adattott az idők fonala. Ezen elválasztó ponton tér ki az üdves országutból azon borzasztó mellék nyom, melly, ha azt idejében el nem zárjátok, és óriási magnes erejével megragad, az előbbi, egyedül boldogságra vezető vágásból kirántva, mindent a tűzvész romok közé sodor; hogy ott némelly, elrejtett, orozva működőknek pár percnyi élvezetet szerezvén, mindent, mi az emberiségnek szent, sőt jobb részünket is, magokkal az eszközökkel együtt, a boldogtalanság sirjába tiporja. Ha e helyen szenderegtek, és idejekorán ébren sőt minden erőtok megfeszítésével a gáton nem lesztek, — mert a gonosznak erős a hatalma, — aztán ne panaszkodjatok a socialismus és communismus mindent pusztító következései ellen.

Az adományzási, vagyis, hogy ne csak nálunk, de egész Európában is megértsenek, magát a nemzet ki-fej-tő műszóval élve, a hűbéri rendszer megszüntetése még nem következti, hogy minden N e m e s s é g meg-

szünjék. Mutatja ennek ellenmondhatlan példáját egész Europa. Mert közteherviselés mellett is, — mi nálunk még csak behozandó, — birtoklati és hivatali általános képesség mellett is, — mi nálunk már kivétel nélkül megadatott, — vannak még sok más kiváltságok, mellyek egyrésztől részeseikre sok fényt, más résztől pedig az álladalomra, kár helyett, sok, másképp el sem érhető hasznót hajtanak.

A többire, mert igen terjedelmes, kiereszkedni e szűk sorok nem engedik. Csak az az egy, de lényeges legyen említve: lehet, sőt elkerülhetlen a majoratusok fentartása, és kiebb terjesztésére. — Nem ugyan olly modorban, hogy egyes nemzettség, vagy igazábban az intézet eredményét tekintve, egyes egyén kizárólag az ország egy huszad részét magáévá tegye, és ivadékról ivadéokra minden további forgalomtól örökre elvonja, de lehet mind kiterjedésre mind, aránylag a megyékkal, számra meghatározandó majoratusokat felállítani, és a dolog kártékony részét még azzal is mérsékelni, hogy azokat bizonyos mennyiségig, ideiglen, terhelni lehessen; mi által efféle javak is az azokra fektetett pénzzel a közforgalomban részt veendnének. — Elkerülhetlenek az illetén majoratusok már csak azért, hogy az ország fényes polczain legyenek nem csak lelki tehetséggel, de nevezetes ingatlan állandó birtokkal is ellátott férfiak, részint az országgyűlés Főrendi táblájának, az ország nagyjai mellett, olly független egyénei, kik a birtokot méltán ivadékról ivadékra képviselik. Emellett pedig a többi, nem majoratusokban álló rokonsaik által, az országbeli egyéb osztályozatokkal s az egész néppel összeszővődnék. —

És ez azon egy, mit a hűbéri birtoklati viszonyból megtartani lehet, és már most annál inkább kell mivel a Karok és Rendek táblájára nézve megengedett a nem nemes választhatósága is.

Egyébiránt a mint nem czélzatunk, a nemességnek mi módóni megállapításába, majoratusok hogyani elrendezésébe bele ereszkedni, úgy van egy, mit még is el nem hallgathatunk.

Az ember nem csak rothadásra szánt gépezetből áll, de van annak szellemi része is, és ez a fő-része.

Találjatok tehát ti törvényhozók bármit is fel, ha arra nem ügyeltek, hogy szabad akarattal gondolkodó lélekkel ellátott egyének sorsát szabályozzátok, minden számílastok eredménytelen, és elébb utóbb füstbe megyen, mint az eddigi tapasztalás példái mi felettünk is, a napfénynél világosabban felderítették. Mit használt az ösiség szűkkebelű rendszere? Hol vannak régi nemzetségeink?

A valódi nemességet századokra rendithetetlenül fentartó alap, nem a törvényhozó, nem a törvény hatalmában áll, annak eszköze nem a per, sőt ennél, mint annyi századon keresztül tapasztaltuk, gyámoltalanabb nem is képzelhető. Ti atyák vagytok, kiknek kezében a teremő letette nemzetségeitek sorsát. Ti egyesíthetitek azok kezében, kiknek életet adtatok, a születési aristocratiával, az ész- és pénzbelit. És aristocratiá pedig úgy állandó, ha mind a három benne

egybeolvad. Ez úton lettek a nagy Albionnak nagy fiai nagyokká. Utánozzátok, kikre annyszor és olly örömet hivatkoztok, őket abban, miben valóságosan utánozandók, ne csak fényüzési lófuttatással, veres kabáttal, rókaüzéssel. Neveljétek örököseiteket jól; nagyobb támasz ez ezer végrendeletnél. Óltsátok már a gyenge korba — az emberiség belsejét jobban mint valaha bárki is felfogó — Catónak e tekintetben is halhatlan szavait: „pessimus quidem pudor est vel parsimoniae vel paupertatis“ és ivadékokot kezében maradnak a közállomány főhivatalai, nem keveredik az csődbe soha, nem szorul vég nélküli táblai perre. De tovább

Nemzetiségünket illetőleg: annak főtámasza a hazafiság, magyar törzsök fentartása, terjesztése és nyelvünk. Ezek alapja semmi esetre nem az ösiség; sőt talán kiforgatója azoknak. Nézzük Europa minden nemzeteit: gyengült-é valahol a hűbér megszűntével a hazafiság szent tüze? elaludt-e valahol a nemzetiség? elhanyagult-é a nemzeti nyelv? Egyetlen egy nemzetiség, mint élő nemzet szűnt meglenni, és ez a hűbérhez legmakacsabban, kicsapongóbban ragaszkodó Lengyel. Egyébiránt mind a három, nemzetiséget tartó főtámasz irányában az embert nem mint gépet, de mint szellemi lényt kell szemügyre venni.

Hazafiságunk, mint idétlen kitörő lelkesedései mutatják, elég van. Őrizzük meg azt; és lelkesedésünket vessük alá vérünk higadtságának, elménk működésének; szoktassuk meg ereinket akkor lassabban verni, mikor gondolkodni kell.

Törzsökünk türhetően erősödik, de talán terjedésben is gyarapszik. Egy van tehát még, a mi irányában biztosítatnunk kell, ez a földbirtok. Ezt vette célba az ösiség rendszere, de nem volt elég erős általvett tisztjét betölteni. Hatósabbak lesznek a célszerűen alakítandó és elrendelendő majorátusok, és talán törvényileg meghatározandó birtoklati maximum. Egy aggodalom támadhat, az tudniillik: hogy a virtualitások kisajátításánál sok birtok lesz eladandó, és kerülend idegenre. Azonban a kifizetésekkel is sok pénz jövend a magyar törzsök kezébe is; ne pazaroljon, vegyen földet, jövőre pedig takarékoskodjék. *Hic murus aheneus esto!*

Nyelvünk, igaz ugyan, még csak négy, öt millió ajkán forog. Majd forog még többen is, sőt idővel minden lakos ajkán, mióta az ösiség romlott gothlatin nyelvétől szabadulánk. Hangzik az már és ki-rekesztőleg mint törvényes nyelv. De hangzik már az **ÖRÖK-HÁZ** dicső teremeiben is. Töletek függ honfiak, hogy hangozzék a többi Europa terén is. Műveljétek minden oldalról. Hozzátok tökéletességre derülő literaturátokat; teremtsetek és teremtesetek nagy, remek eredeti munkákat, melyek érdemessé tegyék nyelvetek megtanulását az idegeneknél is. Ne politizáljatok mindig, ne csudáljátok mindig csak tinmagatokat és az elszavalás után köd gyanánt elenyésző gyűlési beszédeiteket. Vegyétek elő a tudományokat. Kiki mérje ki tehetségét, hajlamát; arra fordítsa éjjeli nappali fáradságát, mire alkalmas. *Adde parum modico, et magnum cumulabis acervum.* Így majd kiállítottok remekeket, miket fellelni másutt nem lehet, így lesz-

tek halhatlanok. Ezek babérjai nem zavaros gyűlések teremeiben, de szám nélkül mindenütt, hol jártok, keltek, feküsztek, pihentek, környékeznek láthatlanul benneteket, csak utánok kell nyúlnotok. Egy gondolat és a szokottnál fölebb feszített eszme homlokotok körül fonja azokat. Lássátok a csudálatos Newtont, egy, addig szembe sem ötlött mindennapi almaesés, ehhez 16 éves folytonos tünődés, gondolkodás, számítás; és kezében volt az örök mozgás láthatlan kulcsa. Ő bár egyszerü csendes életet élt s mégis hol állanak mellette Nagy Sándor, Caesar, Napoleon, hol bírátok, prokátoraitok, szónokaitok, hol kortesvezéreitek? Szóval: tanuljatok s így az emberi ismeretek valamenynyi ágazataiban kiművelvén magatokat, iparkodjatok lenni — és legyetek — eredetiek, mert az egyoldalúság semmi nevezetesre nem visz; hogy ne mindig ti a másokét, de azok fordítsák anyanyelvökre halhatlan munkáitokat. Alapos, de csak alapos eredetiség terjeszt nyelvet, alakít és nevel nemzetiséget, nemzeteket. Szerez legyőzhetlen erőt, teremt közvéleményt, pedig nem kortes-közvéleményt, de olyat, mellyet nem követni, minden, kinek őt érzéke együtt van, önmaga előtt elpirulna. Brittanía lakosa mind britt-e? Francziahoné mind franczia-e? Ti is úgy mint ezek, ésszel, fáradsággal, munkával, ne indulattal, erőszakoskodással! Emezek ellenszenvet gerjesztenek, amazok dicsőséget hoznak a legyőzöttekre is, és azért ellenállhatlanok. Ti is munkára! és pedig nem mindig egy téren, de a szellemi világ minden térein. Nem felületesen, csak felhevűlve, de alaposan, higgadtan. Lesz akkor igazi hatalmas magyar nemzetiség, magyar nemzet, melly nem olvad, de olvaszt, nem

törped magában össze, de terjed még talán a határon túl is. Hiszen ti vagytok közvetlen szomszédjai az induló Keletnek. Nagyobb a mi feladatunk, mint ösiséggel, perrel, magunk közti czivodással, zavaros, sokszor véres gyűlésekkel vesződni örökké s drága, helyrehozhatlan időt veszteni. Ez bűn, nem csak magunk, de emberiség elleni bűn.

De elég! felhevült magyar keblünk elragad, és ha nem mérsékeljük, kitol unalmas tanszékre, pedig nem talán élet-bölcséséget — mit fájdalom nálunk annyi sok éretlen próbálás, annyi kicsuszás közt, könnyebben mint bárhol is mindennap lehet különben is szerezni, és mindnyájan vén napjainkban, de későn, mikor a sok zavart megtettük, szerzünk is, — belétek erőtetőre; hanem nálunk olly annyira egy oldalunknál nagyon is ösmeretlen Encyclopaediát, — pedig ez milly szükséges és misokat igényel — tanítóéra. Mit azonban sem czélzatunk nem tart, sem tehetségünk ki nem elégíthet.

Azért le a tollal, abban a hiszemben, hogy hasztalan nom volt; ha nem is hidat építve, de minden esetre a borzasztó zuhatag temérdek nyílását, mellynek könnyen engedő szélén állunk, kimutatva.

Azonban belsők még nem nyughatik. Ki kell abból még egynek törni, pedig keserűnek, méreg-

keserűnek , de hiába a magyar természet tulajdonsága , ha baja van , kesereg ; ha nagy baja van , és egyéb nem áll tehetségében , keserű.

Nézzetek jobbra : Visegrád annyi czivódást fedő omladékival ! Balra : Mohács , századokon keresztül számtalan könnyeket elnyelő térével !

Ellenben — és ez az egy reményt gerjesztő , erősítő — áldva legyen a Mindenható neve , — felettünk , a hígadt vérű , hátra — előre egyformán tekintő kétfejű sas , boldogítóan lebegtetve hatalmas szárnyait.

Ne ábrándozzunk tehát s ne kéteskedjünk. Int az idő ! Jó királyunkkal , önmagunkkal kezét fogva , bölcsen , fontolva , minden oldalról jól meghányva . El minden indulatossággal , minden viszálykodással , bárhonnét is tolakodó önzéssel. — Elé te véled , nagyot csak egyedül teremővel , Önmégtagadás ! — Mindnyájunkra szükség van . Nincs számfeletti , csak az , ki drága személyét a közjó elébe állítva , magát azzá teszi , bárki és hol is legyen az . — Nem ki kezén ? kitől ? de mi ! — Egyedüli jelszavunk : Jó királyunk ! Hazánk !

Österreichische Nationalbibliothek

+Z160867406

